QORTI KRIMINALI

Onor. Imhallef Dr. Consuelo Scerri Herrera LL.D.

Att ta' Akkuża numru 18/2008

Ir-Repubblika ta' Malta

Vs.

Carmel Camilleri

Illum, 29 ta' Lulju, 2021.

Il-Qorti,

Rat l-att tal-akkuza nru. 18 tas-sena 2008 migjuba fil-konfront ta' Carmel Camilleri, detentur tal-karta tal-identita' bin-numru 249955M.

Illi l-Avukat Generali fl-**Ewwel Kap** ipremetta:

Illi fis-sebgħa u għoxrin (27) ta' Ottubru tas-sena elf disa mija tmienja u tmenin (1988) kien seħħ l-omiċidju tal-Baruni Sant Cassia quddiem Castello Zammittello ġewwa l-Imġarr, liema post filfatt kienet ir-residenża ordinarja tal-istess Baruni, u liema omiċidju kien baqa irriżolt. Fis-sena elfejn u erbgħa (2004), waqt investigazzjonijiet li kienu qed iseħħu mill-Pulizija Eżekuttiva fir-rigward ta' każ ieħor konċernanti terżi persuni, irriżulta li l-persuna responsabbli għad-delitt tal-Baruni Sant Cassia, kien l-akkużat Carmelo Camilleri.

Illi mill-fatti rriżulta wkoll, li l-akkuzat kien ġie offrut somma flus sabiex jikkometti d-delitt, parti minn liema somma kellha titħallas wara l-kommissjoni tal-istess reat. Di piu irriżulta li dakinhar tal-inċident kien mar fuq il-post tad-delitt fejn malli wasal għall-ħabta ta' l-erbgħa u nofs ta' wara nofs in nhar (4:30pm/16:30hrs), qabez wara ċint tas-sejjieħ li jinstab ftit metri l-bogħod faċċata mill-Castello Zammitello u baqa jistenna li joħroġ il-Baruni Sant Cassia mir-residenża tiegħu.

Filfatt irriżulta li meta sussegwentement il-Baruni ħareġ mir-residenża tiegħu madwar siegħa wara u ċioe' għall-ħabta tal ħamsa u nofs ta' fil-għaxija (5:30pm/17.30pm), l-akkużat Carmelo Camilleri, ippunta senter li kien fil-pussess tiegħu fid-direzzjoni tal-Baruni u, dolożament, bil-ħsieb li joqtlu jew li jqegħdlu ħajtu f'periklu ċar, taħ tir ġo rasu. Il-Baruni Sant Cassia miet fuq il-kolp minħabba l-ġrieħi gravissimi li soffra minħabba dan id-delitt ippjanat.

Illi b'għemilu l-imsemmi Carmel Camilleri sar ħati ta' omiċidju volontarju u ċioe' talli, dolożament, bil-ħsieb li joqtol persuna jew li jqiegħed il-ħajja tagħha f'periklu ċar, ikkaġunalha l-mewt.

Għaldaqstant l-Avukat Ġenerali, fl-isem fuq imsemmi, jakkuża lill-imsemmi Carmel Camilleri, ħati ta' omiċidju volontarju u ċioe' talli, dolożament, bil-ħsieb li joqtol persuna jew li jqiegħed il-ħajja tagħha f'periklu ċar, ikkaġunalha l-mewt; jitlob li jingħamel skond il-liġi kontra l-imsemmi akkużat u illi huwa jiġi kkundannat għall-piena ta' għomor il-ħabs, skond dak li hemm u jintqal fl-artikoli 211(1)(2), 23 u 533 tal-Kodiċi Kriminali jew għal kull piena oħra li tista' skond il-liġi tingħata għall-ħtija ta' l-imsemmi akkużat.

Illi l-Avukat Generali fit-**Tieni Kap** jipremetti:

Illi fl-istess żmien u fiċ-ċirkostanżi msemmija fl-ewwel kap ta' din l-Att tal-Akkuża, u ċioe' nhar is-sebgħa u għoxrin (27) ta' Ottubru tas-sena elf disa' mija tmienja u tmenin (1988) għall-ħabta ta' ħamsa u nofs ta' fil-għaxija (5:30pm/17:30hrs) ġewwa l-Imġarr, jirriżulta li l-akkużat Carmelo Camilleri, ippunta senter li kien fil-pussess tiegħu fid-direzzjoni tal-Baruni Sant Cassia u, dolożament, bil-ħsieb li joqtlu jew li jqegħdlu ħajtu f'periklu ċar, taħ tir ġo rasu. Fil-mument ta' dan id-delitt, l-akkużat kellu fuq il-persuna tiegħu arma tan-nar, liema arma ġiet effettivament użata fil-kommissjoni ta' l-imsemmi delitt volontarju kontra l-persuna tal-Baruni Sant Cassia.

Illi b'għemilu l-imsemmi Carmel Camilleri sar ħati talli, fil-ħin li għamel delitt volontarju kontra l-persuna, kellu fuq il-persuna tiegħu xi arma tan-nar, arma

regolari, imitazzjoni ta' arma tan-nar jew imitazzjoni ta' arma regolari, u dan mingħajr għan leġittimu.

Għaldaqstant l-Avukat Ġenerali, fl-isem fuq imsemmi, jakkuża lill-imsemmi Carmel Camilleri, ħati talli, fil-ħin li għamel delitt volontarju kontra l-persuna, kellu fuq il-persuna tiegħu xi arma tan-nar u arma regolari, u dan mingħajr għan leġittimu; jitlob li jingħamel skond il-liġi kontra l-imsemmi akkużat u illi huwa jiġi kkundannat għall-piena ta' priġunerija għal żmien ta' mhux iżjed minn sentejn skond dak li hemm u jintqal fl-artikolu 26(a) ta' L-Ordinanża dwar l-Armi (Kap 66) u l-artikoli 23 u 533 tal-Kodiċi Kriminali jew għal kull piena oħra li tista skond il-liġi tingħata għall-ħtija ta' l-imsemi akkużat.

Illi l-Avukat Generali fit-**Tielet Kap** ipremetta:

Illi fiż-żmien u fiċ-ċirkostanżi msemmija fil-kapi preċedenti ta' dan l-att ta' akkuża, u ċioe' nhar is-sebgħa u għxorin (27) ta' Ottubru tas-sena elf disa' mija tmienja u tmenin (1988) għall-ħabta tal-ħamsa u nofs ta' fil-għaxija (5:30pm/17:30hrs) ġewwa l-Imġarr, l-akkużat Carmelo Camilleri, fi triq pubblika fl-Imġarr, spara arma tan-nar kif fuq spjegat, mingħajr ma' kien debitament liċenzjat mill-Kummissarju tal-Pulizija biex jagħmel hekk.

Illi b'għemilu l-imsemmi Carmel Camilleri sar ħati talli, mingħajr liċenzja tal-Pulizija, spara arma tan-nar f'post abitat, jew fi qrib tiegħu, jew fit-toroq pubbliċi, jew fil-portijiet.

Għaldaqstant l-Avukat Ġenerali, fl-isem fuq imsemmi, jakkuża lill-imsemmi Carmel Camilleri, ħati talli, mingħajr liċenzja tal-Pulizija, spara arma tan-nar f'post abitat, jew fi qrib tiegħu, jew fit-toroq pubbliċi, jew fil-portijiet; jitlob li jingħamel skond il-liġi kontral l-imsemmi akkużat u illi huwa jiġi kkundannat għall-piena ta' priġunerija għal żmien ta' mhux inqas minn sitt xhur u mhux iżjed minn erba snin jew multa ta' mhux anqas minn ħmistax il-elf Euro (€15,000) u mhux iżjed minn ħamsin elf euro (€50,000) jew ta' dik il-multa u priġunerija flimkien skond dak li hemm u jintqal fl-artikolu 24(2), 29(a) u 33(1) ta' L-Ordinanża dwar l-Esplossivi (Kap 33) u l-artikoli 23 u 533 tal-Kodiċi Kriminali jew għal kull piena oħra li tista skond il-liġi tingħata għall-ħtija ta' l-imsemmi akkużat.

Illi l-Avukat Generali fir-**Raba' Kap** ipremetta:

Illi fiż-żmien u fiċ-ċirkostanżi msemmija fil-kapi preċedenti ta' dan l-att ta' akkuża, u ċioe' nhar is-sebgħa u għxorin (27) ta' Ottubru tas-sena elf disa' mija tmienja u tmenin (1988) għall-ħabta tal-ħamsa u nofs ta' fil-għaxija

(5:30pm/17:30hrs) ġewwa l-Imġarr, l-akkużat Carmelo Camilleri, kellu f'idejħ arma tan-nar u munizzjon mingħajr ma' kien debitament liċenżjat mill-Kummissarju tal-Pulizija. Huwa filfatt spara din l-arma kif intqal fil-kapi preċedenti.

Illi b'għemilu l-imsemmi Carmel Camilleri sar ħati talli, mingħajr liċenzja tal-Kummissarju tal-Pulizija, kellu fil-pussess jew fil-kontroll tiegħu, jew f'idejħ jew fuqu, xi arma tan-nar jew munizzjoni barra minn fond jew post li jagħmel miegħu.

Għaldaqstant l-Avukat Ġenerali, fl-isem fuq imsemmi, jakkuża lill-imsemmi Carmel Camilleri ħati talli, mingħajr liċenzja tal-Kummissarju tal-Pulizija, kellu fil-pussess jew fil-kontroll tiegħu, jew f'idejħ jew fuqu, xi arma tan-nar jew

munizzjoni barra minn fond jew post li jagħmel miegħu; jitlob li jingħamel skond il-Liġi kontra l-imsemmi akkużat u illi huwa jiġi kkundannat għall-piena ta' priġunerija minn xahrejn sa sentejn skond dak li hemm u jintqal fl-artikolu 3(1A) tal-Ordinanza dwar l-Armi (Kap 66), u l-artikoli 23, 30 u 533 tal-Kodiċi Kriminali jew għall kull piena oħra li tista' skond il-liġi tingħata għall-ħtija ta' l-imsemmi akkużat.

Rat id-digriet taghha tal-1 ta' Gunju, 2021 fejn din il-Qorti akkordat it-talba tal-akkuzat sabiex jipprezenta eccezzjoni ulterjuri.

Rat in-nota tal-eccezzjonijiet preliminari ulterjuri tal-akkuza pprezentata fir-registru ta' din il-Qorti nhar it-2 ta' Gunju, 2021 fejn l-akkuzat eccepixxa s-segwenti:

1. Illi kwalunkwe dikjarazzjoni u kull stqarrija bil-miktub u bil-fomm rilaxxjati mill-esponent mill-Pulizija fil-kors tal-investigazzjonijiet taghhom u waqt il-kawza ghandhom jigu dikjarati bhala nieqsa minn kwalunkwe valur probatorju u ghalhekk ma ghandhomx jingiebu a konjizzjoni tal-gurati u wkoll ma ghandha ssir ebda referenza ghalihom minn ebda xhud waqt is-smiegh tal-guri.

Semghet it-trattazzjoni tal-partijiet waqt is-seduta tal-1 ta' Lulju, 2021 fejn l-akkzuat qed jinsisti li it-tlett stqarrijiet tieghu jigu sfilzati minn dan il-process u dan ghaliex l-akkuzat kieneprsuna vulnerabbli meta irrilaxxja tali stqarijiet

u peress li dawn gew rilaxxjata bi vjolazzjoni tad-dritt tieghu ta' smiegh xieraq ghaliex inghataw meta id-dritt ta' assistenza legali ma kienitx parti mill-ligi domestika ta' Malta. L-Avuakt Generali qiegehd joggezzjona ghal tali talba u dan ghaliex filf-ehma tieghu gja hemm pronunzjament fl-atti dwar din it-talba meta l-Qorti Kostituzjonali fis-sentenza tghha tat-22 ta' Frar 2013 esebita fl-atti a fol. 102 tal-atti kompilati quddiem din il-Qorti meta rrevokat is-sentenza mghtija mill-Qorti Prim Awla nhar is-26 ta' Gunju 2012 u ghaddiet bie tirrevokaha u ddikjarat li ma kien hemm l-ebda ksur ta' smiegh xieraq meta l-akkuzat irrialxja tlett stqarrijiet meta ma kienx assistit minn assistenza legali. F'dan ir-rigward l-avuakt difensur sostna li c-cirkostanzi illum m'ghadhomx l-sitess, li kien hemm zvilupp fil-gurisprudenza fuq din i-materja kemm nostrana kif ukoll mill-Qorti Ewropeja u in oltre din il-Qorti tghid li minn dak in-nhar li inghatat s-sentenza Kostituzzjonali giet traposta d-Direttiva tal-Qorti Ewropeja numru 2013/48 fuq id-dritt ta' l-assitenza legali liema Direttiva illum tinsab ukoll riflessa fil-kodici Penali nostran bl-appliakzzjoni ta' l-Att LI tas-sena 2016.

Ikkunsidrat,

Din il-Qorti f'din is-sentenza sejra tindirizza l-eccezzjoni ulterjuri tal-akkuzat prezentata fir-registra ta' din l-Onorabbli Qorti nhar it-2 ta' Gunju 2021 bl-awtorizazzjoni tal-Qorti moghtija lir-rikorrenti fid-digriet taghha tal-1 ta' Gunju 2021, liema eccezzjoni tittratta dwar l-ammissibilita' o meno tal-istqarriji rilaxxati mill-akkuzat kemm bil-miktub kif ukoll bil-fomm diversi snin ilu.

Illi mill-qari tal-process irrizulta li l-akkuzat tressaq il-Qorti nhar it-8 ta' April 2006 akkuzat *inter alia* bl-omicidju volontarju tal-Baruni Frank Sant Cassia. Dak inhar stess d-difiza talbet li jinhatar espert psikjatriku sabiex jezamina l-

istat mentali tal-imputat mill-hin ta' l-arrest 'l quddiem u b'mod partikolari tal-jiem immedjatament qabel l-arrest fejn il-prosekuzzjoni irrimettiet ruhha. Il-Qorti dak in-nhar ghaddiet biex tinnomina lil Dr Joseph Spiteri ghal dan l-iskop fejn dan kellu jirrelata dwar l-istat mentali tal-akkuzat fil-granet immedjatament qabel l-arrest tieghu, waqt l-arrest kif ukolldak in-nhar tal-prezzentata u ordnat lit-tabib psikjatriku sabiex jezamina lill-akkuzat ghal dan l-iskop iimmedjatament.[1]

Nhar il- 11 ta' April, 2006 xehed **Dr Joseph Spiteri** u kkonfemra li kien ra lill-akkuzat Carmelo Camilleri nhar it-8 ta' April, 2006 ghall-habta tas-6.30 p.m gewwa il-Facilita Korrettiva ta' Kordin wara li kien gie infurmat bl-inkarigu tieghu. Jghid li huwa iltaqa' ma ragel ta' 51 sena li kien mizzewweg u li deher naqra anzjuz. Jghid li pero meta kelmu dak il-hin l-istat metnali tieghu kien wiehed li seta jirrispondi d-domandi li ghamillu. Qal li antecedentement ghall-arrest tieghu rrizultalu li l-akkuzat kien qed jahdem regolarment tant li anke xoghol ta' part time kien qed jghamel skond ma qallu l-istess akkuzat u ma rrizutalux li kien hemm xi disturb mentali.

Pero wara li l-akkuzat kien ingabar mill-pulizija u ttihed il-lock up jew id-depot dan irraportalu li kien hemm xi haga mhux tas-soltu. Meta ittihdet ic-CCF irraporta li baqa' l-istes anzjuz ma kien hemm l-ebda sintomi ta' *depression*, l-ebda sintomi ta' delusjonijiet jew ta' psikosi. Minkejja dan ha l-prekawzjoni u ttrasferih ghal St Michael's Ward li hija parti mill-habs pero hemm inqas gheluq biex ma jippanikjax. Qal li l-akkuzat kien '*fit to plead*' u li '*he is of sound mind*'. Qal li kelmu f'zewg okkazjonijiet wahda minnhom damet siegha u l-ohra damet nofs siegha. Dwar l-IQ level tieghu jghid li Camilleri hu kapaci biss li jikteb ismu u xejn iktar u mhux kapaci jaqra. Jghid li skola

[1] Fol. 9 ta' l-atti

qatt ma mar u ghandu livel baxx fil-matematika. Minkejja dan hu kapaci jahdem fid-dinja tax-xoghol tieghu u kapaci ifendi ghar-rasu. Qal li l-mezz kif jirrispondi domanda huwa bil-mod, trid tfehmu car pero jifhem dak li qed tghidlu u irrispondi tajjeb ghalih. Kien kapaci jirrispondi iva u le ghad domandi li gew imposti lilu.

Jirrizulta ukoll mill-atti li l-prosekuzzjoni quddiem din l-istess Qorti diversament preseduta kienet talbet li jigi nominat psikjarata u dan fis-seduta tas-16 ta' Marzu 2020[2] biex jirrelata dwar l-IQ baxx tal-akkuzat minkejja li IQ baxx fil-ligi nostrana la hi skuzanti u lanqas kriminanti. Cio nonnosstante din il-Qorti diversament preseduta innominat lil Dr Joseph Vella Baldacchino biex wara li jezamina klinikament lill-akkuzat jirrelata dwar il-livell tal -IQ tal-akkuzat.

Illi fis-seduta tal-21 ta' Mejju, 2009 deher **Dr Joseph Vella Baldacchino** quddiem din il-Qorti u pprezenta r-relazzjoni tieghu li giet markata bhala dok JVB[3]. Ta' rilevanza ghal din is-sentenza huwa dak li stqarr l-espert taht is-sub titolu **Kunsiderazzjonijiet peritali.** U ghahekk din il-Qorti ser tipproduci dak li intqal minnu testwalment.

> *"Mill intervista ma l-imputat, mill-esami psikiku u mis-smiegh tax-xhieda, jirrizulta li s-sur Camilleri ghandu livell ta' intelligenza baxxa fi grad hafif (mild) Dan jirrizulta mill-fatt illi s-sur Camilleri juza lingwagg semplici u ghandu nuqqas ta' kapcita verbali. Ma jesprimix ruhu b'mod sponataneju u hafna drabi idum jahsibha biex jirrispondi ghad-domandi tieghi. Hareg car mix-xhieda tal-mara u ta' uliedu illi s-sur Camilleri kien minn*

[2] Fol. 20 ta' l-atti kompialti fil-volum li beda quddiem din il-Qorti
[3] Fol 40 tal-volum li gie kompilat quddiem din l-Onorabbli Qorti

dejjem jigi abbuzat mill-familjari tieghu, inkluz missieru u ommu u mill-girien, fis-sens illi ma kienx kapaci jiddefendi lilu innifsdu u lanqas il-familja tieghu. Kemm il-darba gie intimidat u aggredit sahansitra fizikament minn tfal u qatt ma kien jirreagixxi. Spiss kien jibza u jispicca jobdi minhabba dawn l-intimidazzjonijiet.

Ghaldaqstant giet mitluba l-ghajnuna ta' psikologu biex 'mod formali u strutturat jigi evalwat il-livell ta' intelligenza ta' dan l-individwu, peress li dan ta' l-ahhar kien inalfabeta u ma kellux hinijiet numerici. Minn certi testijiet li jinkludi skali verbali u ohrajn li jevalwaw il-prestazzjoni – jirrizulta li s-sur Camilleri ghandu kwozjent intellettiv (full scale) ta' 50 dak vebali t'a 55 u dak t'a prestazzjoni ta' 53.
Ghaldaqstant jirrizulta illi s-sur Camilleri ibati minn kundizzjoni ta' ritard mentali ghax skond klassiici internazzjnali (ICD 10 u DSM IV) idividwu li jkollu kwozjent ta' intelligenza li vvarja minn 50 – 55 ikollu grad hafif. Individwu b'da nil-livell ta' itnelligenza jigu kkunsidrati li ghandhom eta metnali ta' bejn 9 u 12 il-sena. Dawnl-individwi ikollhomproblemi ta' taghlim fl-iskola u meta iesiru adulti xorta ikunu jsistghu jahdmu u jzommu relazzjonijiet socjai tajbin kif ukoll jsitghu jikkontribiwixxu lis-socjeta .Minkejja in-nuqqad ta' eukazzjoni u n-nuqqas ta' kacita intellettiva huwa ladossali kif din il-pesuna kienet kapaci trabbi familja ta' hamest itfal minkejja d-diffikultajiet kollha."

Fir-rapport tieghu l-Psikjatra Dr Vella Baldacchino ikkonkluda li Camilleri ghandu livell ta' intelligenza baxx fi grad hafif (ild mental retardation/feeble mindedness) u ghandu kwozjent ta' intelligenza (IQ) t'a bejn wiehed u iehor ta' 50. Ghalhekk zgur u dan mhux in diskuss li l-akkuzat jista' jitqies bhala persuna 'vulnerabbli'.

L-**Ispettur Chris Pullicino**, l-allura ufficcjal proskeutur xehed nhar il-11 ta' April, 2006 u kkonferma li recording tat-tehid tal-istqarriji nhar is-6 u is-7 ta' April 2004 u nhar l-5 ta' Ottubru 2004 ma mhemmx.[4] Qal li mieghu jinvestiga kien hemm l-allura Supretendent Pierre Calleja. Huwa esebixxa tlettt stqarrijiet li gew markati bhala dok CP (il-casette tape) CP1 u CP2 zewg stqarrijiet skritti risspettivament.

Fl-istqarrija li kien irrilaxxja Carmelo Camilleri nhar is-7 ta' April 2006 li tinsab markata bhala dok CP1[5] tirrizulta s-segwenti twissija:

> *'Twissija mogħtija mil-ispettur Chris Pullicino fil-preżenza ta' Ps 805 Joe Galea "M'intix obbligat li titkellem sakemm ma tkunx tixtieq li titkellem, imma dak li tghid jista' jingieb bi prova ."*

Din l-istqarrija tghalaq il-kliem

> *" Niddikjara li din l-istqarrija ghamiltha jien volontarjament u ma gietx imgieghla b'theddid jew biza jew b'weghdiet jew bi twebbil ta' xi vantaggi u wara li giet mopqrija lili naghzel li ma niffirmax"*

It-twissija fuq rapportata u d-dikajrazzjoni tal-gheluq saru ukoll fl-istqarrija li giet rilaxxjata nhar is-6 ta' April' 2006 markata bhala dok CPP2 li giet rilaxxjata quddiem l-allura spettur Chris Pullicino u l-ispettur Ramon Cassar.

[4] Fol. 33 tal-process
[5] Fol. 35 ta' l-atti

Rat ukoll li fis-seduta tal-11 ta' April, 2006 l-allura spettur Chris Pullicino pprezenta TDK Casette Tape fejn skond l-ispettur dan kien fih stqarrija allegatament rilaxxjata minn Carmelo Camilleri, liema cassette tape gie markat bhala dok CP. Dakinhar stess l-Qorti kienet innominat lill-allura Nutar Steve Farrugia Sacco sabiex jghamel trakrizzjoni taghha. Fil-21 ta' April, 2006 deher in-Nutar Steven Farrugia Sacco u ppezenta it-traskrizzjoni ta' dan it-tape . Fil-fatt dan l-interrogatorju jibda hekk:

" It-tmenja ta' 'April, is-sena elfejn u sitta il-hin l-ghaxra.

Illum tmienja ta' April, elfejn u sitta il-hin l-ghaxra nesin kwart ta' filghodu, il-post huwa l-interrogation room 112 fid-dipartiment ta' investigazzjoni kriminali Kwartieri Generali tal- Pulizija.

Interrogatorju ta' Carmelo Camilleri

Prezenti ghal dan l-interrogatorju hawn jien Spettur Chris Pullicno, l-imsemmi Carmelo Camilleri, PS 1152 Emanuel Saliba u l-Assistant Kummissarju tal-Pulizja Emmanuel Cassar.

….

Bhal ma wissejtek aktar kmieni jiena fil-presenza ta' diversi nies ohra li m'intix obbligat li titkellem sakemm ma tkunx tixtieq li titkellem imma dak li tghid jista jingibed bhala prova, tajjeb gbin?"

Illi pero jigi rilevat sa minn dan l-istadju bikri tas-sentenza li minkejja li f'dan l-interogatorju hemm imnizzel li l-akkuzat inghata it-twissija aktar kmieni f'dan l-interrogatorju dan ma jirrizultax salv li inghatat fil-mument meta gie iccitat supra fiz-zewg sqarrijiet li gja gew riprodotti.

Jidher fil-fatt li dan l-ahhar interrogatorju fil-fatt mhux wiehed solitu li jiehu l-forma ta' domanda u twegiba izda huwa wehed fejn l-ufficcjal prosekutur jghamel rakkont ta' dak li dehrlu u setgha qallu l-akkuzat f'xi jiem antecidenti u inkorpora kollox f'dan id-dokument. Fil-fatt meta l-ufficcjal prosekutur xehed nhar il-11 ta' April, 2006 jghid meta gie mistoqsi dwar ir-recording is-segwenti:

"Ir-recording dak jittihed flok stqarrija bil-kitba ttiehed recording fit-8 tax-xahar ftit qabel ressaqna jidhirli, Inqrawlu zewg stqarrijiet l-ohra li kien irrialxja u ghamilnilu,"

L-avukat isaqsih seduta stante

" Jigiieri ir-recording ma hux 'the actual recording' waqt li ittihed l-sitqarrija imma huwa l-qari ta' dawn li kienu diga ittiehdu?"

L-ufficjal prosekutur iwiegeb

" ezatt plus hemm affarijiet addizzjonali fl-ahhar.

L-Avukat ikompli isaqsi

"Jigifieri waqt li qed jitiehdu l-istqarrijiet tas-6 ta' April, tas-7 ta' April u anke ta' meta interrogajtu fil-5 ta' Ottubru 2004 ma ghandhna l-ebda recording?

L-uffiiccjal prosekutur iwiegeb

"le le stqarrijiet bil-miktub ghall-ewwel ittihdu."

Illi ghalhekk fir-rigward tad-document CP jirrizulta li hemm xi affarijiet fih li ma intqalux mill-akkuzat izda kif jghid l-istess spettur *huma affarijiet addizzjonali*. X'inhuma dawn l-affarijiet addizzjonali pero ma jirriuzltax la mix-xhieda ta' l-allura spettur Chris Pullicino u lanqas minn xi prova ohra.

Jirrizulta mill-atti li l-akkuzat kien talab li ssir referenza nhar it-2 ta' Mejju, 2011 lil Prim Awla tal- Qorti Civili sabiex jigi deciz jekk l-istqarrijiet rilaxxjati minnu kienux jiksru id-dritt tieghu ta' smiegh xieraq u b'sentenza moghtija minn dik il-Qorti nhar is-26 ta' Gunju, 2012 fl-ismijiet **<u>Ir Repubblika ta' Malta vs Carmel Camilleri,</u>** dik il-Qorti iddikjarat li "*n-nuqqas ta' assistenza ta' avukat fl-istadju ta' investigazzjoni hu wiehed minn dawn ic-cirkostanzi li jistghu jippregudikaw id-drit ta' persuna akkuzata irremedjabilment.*" Ikkonkludiet li wiegbet ghal kwistjoni li giet riferuta lilha minn din il-Qorti u cioe li gew lezi id-drittijiet tal-akkuzat ghal smiegh xieraq. L-Avukat Generali ma qabilx ma din id-decisjoni u intavola appell quddiem il-Qorti Kostituzzjonali u permezz ta' sentenza moghtija nhar it-22 ta' Frar 2013, dik il-Qorti irrevokat is-sentenza moghtija mill-Prim awla tal Qorti Civili ghas-segwenti ragunijiet.

i. Fil-kaz in desamina fil-fehma taghha l-akkuzat ma ibatix minn vulnerabilita partikolari u da nminkejja li ghandu I!Q baxx ta' 50 u li ibati minn mild mental retardation u single mindedness. Uli hu kapaci iqiegeb iva jew le ghad domandi li jsiriulu jekk jgi spjegati lilu bil-mod
ii. Ma hemmx prova li l-istqarrija inghatat b'mod mhux volontarju jew li giet imgieghla jew mehuda b'theddid jew biza jew b'weghdiet jew bi twebbil ta' vantaggi.
iii. Ma jirrizultax li l-akkuzat ma kellux l-fakolta vera u effettiva li jkellem avukat u dan ghaliex l-istqarrijiet tieghu inghataw f'jiem differenti. Il-

fatt li kien gie mtikellem fil-5 ta' Ottubru, 2004 fejn kien cahad kul allegazzjoni li saret fil-konfront tieghu kenet bizzejjed biex turih li kien suspettat u li ghalhekk kien fl-interess tieghu li jkellem avukat.

iv. Fl-istqarijiet ta' Camilleri jissemmew dettalji li jaqblu ma fatti accertati oggettivament b'xhieda ohra u li ghalhekk ma jaghtix x'jahseb li jkun *unsafe* li tghti piz lill-istqarrijiet. Din hi raguni ohra ghala ma jkunx fl-interess tas-sewwa illi l-istqarrijiet jitnehhew mill-atti tal-process.

Illi din il-Qorti tinnota li din is-sentenza inghatat qabel id-Direttiva ta' l-Ewropea[6] li tipprova dwar d-drit ta' assitenza legali waqt ir-rilaxx ta' stqarrija kif ukoll qabel ma l-kodici Penali nostran ma gie emendat bl-Att LI tas-sena 2016 u ghalhekk illum il-gurnata ic-cirkostanzi huma ftit jew wiq differenti minn dawk li kienu vigenti quddiem dawk il-Qrati meta taw is-entenzi taghhom fis-snin 2012 u 2013. Dak iz-zmien meta gew rilaxjata l-istqarriji CP 1 u CP2 l-kodici penali nostran kien jipprovdi li qabel ma l-ufficcjal prosekutur jiehu stqarrija ta' indagat itih it-twissija skond il-ligi u cioe dik kontemplata skond l-artikolu 658 tal-kap 9 tal-ligijiet ta' Malta li tipprovdi s-segwenti:-

> *Kull ħaġa li imputat jew akkużat jistqarr, kemm bil-miktub, b' mezzi awdjoviżwali jew b'mezzi oħra, tista' tittieħed bi prova kontra jew favur min, skont kif ikun il-każ, ikun stqarrha, kemm-il darba jinsab li din il-konfessjoni ġiet magħmula minnu volontarjament u ma ġietx imġiegħla jew meħuda b'theddid jew b'biża', jew b'wegħdiet jew bi twebbil ta' vantaġġi.*

[6] Direttiva tal Ewropa numru 2013/48

Din it-twissija ukoll ma kientix obbligatorja pero kienet necessarja f'kaz li l-indagat kien ser jallega li l-istqarrija giet mehuda *b'theddid jew b'biża', jew b'wegħdiet jew bi twebbil ta' vantaġġi*. Din it-twissija kienet taghmilha aktar diffilci fuq l-indagat li jipprova l-allegat pressjoni uzata fuqu mill-ufficcjal investigattiv. Fil-fatt kif affermat fis-sentenzi **Il-Pulizija vs Joseph Fenech**[7] u **Il-Pulizija vs Richard Caruana**[8] **l-istqarrija setghet tigi dikjarata inammissibli f'dawk il-kazijiet biss fejn jigi pruvat li l-istqarrija ittiehdet** b'theddid *jew b'biża', jew b'wegħdiet jew bi twebbil ta' vantaġġi*

Pero ma kienx hemm fil-ligi statutorja kif hemm illum li indagat jew suspettat ghandu id-dritt li jkun assistit min avukat tax-xelta tieghu waqt ir-rilaxx tal-istqarrija u dan sabiex jigu kawtelati id-drittijiet tieghu ta' smiegh xieraq. F'dan ir-rigward illum il-gurnata sar hafna progress u hemm diversi sentenzi kemm nostrana kif ukoll Ewropej li trattaw dan il-kuncett u ghalhekk din il-Qorti ser tghamel referenza ghal uhud minnhom. Dawk applikabbli ghal kaz in desamina inkluz dawk fejn bniedem li fil-fehma ta' din il-Qorti huwa bniedem vulnerabbli u dan ghaliex ghandu slight mental retardation/ feeble mindedness skond dak li kkonkluda l-eseprt nomiant mill-Qorti Dr Vella Baldacchino. Jirrizulta li l-akkuzat meta irrilaxxja is zewg stqarijiet CP1 u CP2 ma inghatax id-dritt li jkun assistit minn avukat u dan id-dritt gie ukol priv lilu meta l-allura ufficcjal prosekutur Chris Pullicino ghamel ir-recording dok CP

Din il-Qorti identifikat iz- zewg stqarrijiet u cioe dawk markati bhal dok CP1 u CO2 ghaliex dawn huma dawk l-istqarrijiet li irrilaxja l-akkuzat fejn huwa

[7] Deciz mill-Qorti tal-Appelli Kriminali nhar il-25 ta' Gunju 1999
[8] Deciz mill-Qorti tal-Appelli Kriminali nhar l-20 ta' Mejju 2013

wiegeb ghad-domandi li gew imposti lilu mil-ufficcjal prosekutur. Ghad - diferenza tad-dokument CP li huwa dokument li fih rakkont redatt mill-allura spettur Christopher Pullicino fuq dak li allegatament qallu l-akkuzat b'xi affarijiet (u dawn mhumiex mgharufa) addizzjonali. Ma hiex stqarrija tradizzjonali fi forma ta' domandi u twegiba izda rakkont maghmul minn ufficcjal investigattiv fejn l-indagat kien iddikjara jekk jaqbilx jew le. Pero l-kontenut tad-dikjarazzjoni ma saritx mill-akkuzat. L-akkuzat qed jitlob l-isfilz ta' dawn id-dokumenti ukoll fit-talba tieghu stante li dok CP1 u CP2 ingahtaw meta l-akkzuat ma kienx legalment assistit u meta lanqas mainghta il-fakolta li jkun assistit filwaqt li dok CP ma hux stqarrija tal-akkuzat izda huwa rakkont tal-ufficcjal investigattiv fejn allegtament l-akkuzat jiddikjara li qed jaqbel mieghu.

Illi kien hemm zvillup sinifikanti fil-gurisprudenza Maltija dwar id-dritt tal-assistenza ta' Avukat matul l-pendeza ta' din il-kawza, liema gurisprudenza kienet u ghada f'xi waqtiet konfliggenti. Sentenza li ghamlet impatt sinifikanti fuq il-gurisprudenza ta' Malta hija dik tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fl-ismijiet **Borg v. Malta'**[9]. F'dik is-sentenza l-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem, fost numru ta' kunsiderazzjnijiet, ikkunsidrat li:

> '*56. Early access to a lawyer is one of the procedural safeguards to which the Court will have particular regard when examining whether a procedure has extinguished the very essence of the privilege against self-incrimination. These principles are particularly called for in the case of serious charges, for it is in the face of the heaviest penalties that respect for the right to a fair trial is to be ensured to the highest possible degree by democratic*

[9] Deciza fit-12 ta' Jannar, 2016 u reza finali fit-12 ta' April 2016 u reza finali fit-12 ta' April 2016. Applikazzjoni numru: 37537/13)10

societies (see ***Salduz v. Turkey*** *[GC], no. 36391/02, § 54, ECHR 2008).*

57. The Court reiterates that in order for the right to a fair trial to remain sufficiently "practical and effective" Article 6 § 1 requires that, as a rule, access to a lawyer should be provided as from the first interrogation of a suspect by the police, unless it is demonstrated in the light of the particular circumstances of each case that there are compelling reasons to restrict this right. Even where compelling reasons may exceptionally justify denial of access to a lawyer, such restriction – whatever its justification – must not unduly prejudice the rights of the accused under Article 6. The rights of the defence will in principle be irretrievably prejudiced when incriminating statements made during police interrogation without access to a lawyer are used for a conviction (see Salduz, cited above, § 55).

58. Denying the applicant access to a lawyer because this was provided for on a systematic basis by the relevant legal provisions already falls short of the requirements of Article 6 (ibid., § 56).

(ii) Application to the present case

59. The Court observes that the post-Salduz case-law referred to by the Government (paragraph 53 in fine) does not concern situations where the lack of legal assistance at the pre-trial stage stemmed either from a lack of legal provisions allowing for such assistance or from an explicit ban in domestic law.

60. The Court notes that it has found a number of violations of the provisions at issue, in different jurisdictions, arising from the fact that an applicant did not have legal assistance while in police custody because it was not possible under the law then in force (see, for example, Salduz, cited above, § 56; Navone and Others v. Monaco, nos. 62880/11, 62892/11 and 62899/11, §§ 81-85, 24 October 2013; Brusco v. France, no. 1466/07, § 54, 14 October 2010; and Stojkovic v. France and Belgium, no. 25303/08, §§ 51-57, 27 October 2011). A systemic restriction of this kind, based on the relevant statutory provisions, was sufficient in itself for the Court to find a violation of Article 6 (see, for example, Dayanan v. Turkey, no. 7377/03 §§ 31-33, 13 October 2009; Yeşilkaya v. Turkey, no. 59780/00, 8 December 2009; and Fazli Kaya v. Turkey, no. 24820/05, 17 September 2013).

61. In respect of the present case, the Court observes that no reliance can be placed on the assertion that the applicant had been reminded of his right to remain silent (see Salduz, cited above, § 59); indeed, it is not disputed that the applicant did not waive the right to be assisted by a lawyer at that stage of the proceedings, a right which was not available in domestic law.

In this connection, the Court notes that the Government have not contested that there existed a general ban in the domestic system on all accused persons seeking the assistance of a lawyer at the pre-trial stage (in the Maltese context, the stage before arraignment).

62. It follows that, also in the present case, the applicant was denied the right to legal assistance at the pre-trial stage as a result of a systemic restriction applicable to all accused persons. This

already falls short of the requirements of Article 6 namely that the right to assistance of a lawyer at the initial stages of police interrogation may only be subject to restrictions if there are compelling reasons (see Salduz, cited above, §§ 52, 55 and 56).

63. There has accordingly been a violation of Article 6 § 3 (c) taken in conjunction with Article 6 § 1 of the Convention.'

Sentenza ta' certu importanza fl-interpretazzjoni tad-dritt ta' smiegh xieraq f'dak li jirrigwarda d-dritt li persuna jkollha Avukat prezenti matul l-interrogazzjoni u fejn il-Qorti qieset lill-akkuzat bhala persuna vulnerabbli hija dik fl-ismijiet **'Christopher Bartolo (KI 390981M) VS Avukat Generali Kummissarju tal-Pulizija'** [10] , fejn il-Prim'Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) kienet ikkunsidrat li:-

'*Fin-nota ta' sottomissjonijiet taghhom, l-intimati jargumentaw illi l-ilment tar- rikorrent fil-meritu huwa nfondat peress illi huwa kien inghata d-dritt li jikkonsulta ma' avukat qabel l-interrogazzjoni, u fil fatt kien ezercita dan id-dritt, u illi s-sentenza citati minnu fir-rikors promotur ma huma ta' l-ebda sostenn ghal l-ilment tar-rikorrent peress illi dawn jipprospettaw sitwazzjoni fejn l-interrogat ma thalliex ikellem avukat qabel ma ttehdulu l-istqarrija.*

Il-Qorti rat pero illi l-ilment tar-rikorrent fir-rikors promotur tieghu m'huwiex illi ma thalliex jikkonsulta ma' avukat qabel ma ttehdietlu l-istqarrija (hlief fir-rigward tat-tieni wahda), izda proprju illi l-assistant legali tieghu ma kienx prezenti waqt it-

[10] Numru ta' Applikazzjonij

tehid tal-istqarrija, kif jidher per ezempju minn paragrafu 8 u 13 tar-rikors promotur. M'huwiex kkontestat illi r-rikorrent ma giex interrogat fil-presenza tal-avukat tieghu, anke ghaliex wara kollox, f'dak iz-zmien il-ligi stess ma kienitx tippermetti dan.

Fis-sentenza fl-ismijiet ***Panovits v. Cyprus*** [11]*deciza mill-Qorti ta' Strasbourg fl-11 ta' Dicembru, 2008 intqal illi:*

"...the Court observes that the concept of fairness enshrined in Article 6 requires that the accused be given the benefit of the assistance of a lawyer already at the initial stages of police interrogation. The lack of legal assistance during an applicant's interrogation would constitute a restriction of his defence rights in the absence of compelling reasons that do not prejudice the overall fairness of the proceedings."

Fuq l-istess linja ta' hsieb, fis-sentenza fl-ismijiet ***Dayanan v. Turkey***[12] *deciza mill- Qorti ta' Strasbourg fit-13 ta' Ottubru 2009 u citata fir-rikors promour tar-rikorrent:*

"In accordance with the generally recognised international norms, which the Court accepts and which form the framework for its case- law, an accused person is entitled, as soon as he or she is taken into custody, to be assisted by a lawyer, and not only while being questioned (for the relevant international legal materials see Salduz, cited above, §§ 37-44). Indeed, the fairness of proceedings requires that an accused be able to obtain the

[11] Numru ta' Applikazzjonij

[12]

whole range of services specifically associated with legal assistance. In this regard, counsel has to be able to secure without restriction the fundamental aspects of that person's defence: discussion of the case, organisation of the defence, collection of evidence favourable to the accused, preparation for questioning, support of an accused in distress and checking of the conditions of detention."

Il-fatt illi l-gurisprudenza tal-Qorti ta' Strasbourg evolviet sussegwentement ghas- sentenza ta' Salduz b'mod illi l-interpretazzjoni tad-dritt ghal smiegh mill-Qorti bdiet tikkonsidra li huwa necessarju li l-arrestat jithalla jkollu l-assistenza ta' avukat waqt l-interogattorju hija kkonfermata bl-aktar mod car fis-sentenza fl- ismijiet ***Brusco v. France*** *deciza fl-14 ta' Ottubru 2010, fejn il-Qorti ta' Strasbourg ibbazat il-konkluzjoni taghha mhux biss fuq l-fatt illi Brusco ma thalliex ikellem avukat qabel ma gie interrogat izda anke ghaliex ma kellux access ghal avukat waqt l-ewwel interogazzjoni tieghu u l-interogazzjonijiet l-ohra kollha ta' wara dik, u dan a kuntrarju ta' dak li jezigi l-Artikolu 6:*

"L'avocat n'a donc été en mesure ni de l'informer sur son droit à garder le silence et de ne pas s'auto-incriminer avant son premier interrogatoire ni de l'assister lors de cette déposition et lors de celles qui suivirent, comme l'exige l'article 6 de la Convention."

Konferma terga aktar cara ta' dan, tinsab fis-sentenza fl-ismijiet ***Navone and others v. Monaco*** *deciza mill-Qorti ta' Strasbourg fl-24 ta' Ottubru 2013, fejn il- Qorti ikkonkludiet*

illi l-ligi ta' Monaco, li kienet tippermetti biss konsultazzjoni ma' avukat qabel l-interrogatorju, u ma kienitx tippermetti illi l-avukat ikun prezenti waqt l-interogazzjoni[13] , kienet leziva tad-dritt ta' smiegh xieraq:

"Or, en l'espèce, nul ne conteste qu'à l'époque des faits, le droit monégasque ne permettait pas aux personnes gardées à vue de bénéficier d'une assistance d'un avocat pendant les interrogatoires : une telle assistance était donc automatiquement exclue en raison des dispositions légales pertinentes. La Cour relève en effet que le droit interne ne prévoyait qu'une consultation avec un avocat au début de la garde à vue ou de la prolongation de celle-ci, pendant une heure maximum, l'avocat étant en tout état de cause exclu des interrogatoires dans tous les cas.

(...)

Par conséquent, la Cour ne peut que constater que les requérants ont été automatiquement
privés de l'assistance d'un conseil au sens de l'article 6 lors de leur garde à vue, la loi en
vigueur à l'époque pertinente faisant obstacle à leur présence durant les interrogatories."

Il-Qorti rat ukoll illi anke l-Qrati ordinarji Maltin diga bdew jesprimu d-dubbji taghhom rigward jekk, il-ligi, kif kienet dak iz-

[13] Bhas-sistema Maltija f'dak iz-zmien. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegh il-pagna enumerata tnejn (2) fis-sentenza fl-ismijiet 'Christopher Bartolo (KI 390981M) VS Avukat Generali Kummissarju tal-Pulizija' deciza mill-Prim'Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) nhar it-23 ta' Novembru, 2017 (Rikors Numru: 92/2016 JPG))

*zmien, kienetx tiggarantixxi adegwatament d-dritt ta' smiegh xieraq konsiderat illi ma kienetx tippermetti illi suspettat jkollu assistenza legali waqt l-interrogatorju, u dan kif jidher fis-sentenza tal-Qorti tal-Appell Kriminali deciza fis-6 ta' Ottubru 2016 fl-ismijiet **Il-Pulizija (Spetur Jesmond J. Borg) vs Jason Cortis** fejn intqal illi:*

"...jista' jkun hemm lok ghal-dibattitu dwar kemm il-provvedimenti tal-Kap 9 jirrispekkjaw d-dritt ghall-assistenza legali moghti lill- arrestat tenut kont ukoll illi dan id-dritt, kif ezistenti llum taht il-ligi taghna, huwa ristrett ghal siegha qabel l-interoggatorju u b'hekk jeskludi l-jedd tal-presenza tal-avukat waqt l-istess interrogatorju. F'dak l-istadju l-arrestat huwa soggett ghal mistoqsijiet diretti u suggestivi bir-risposti taghhom, anke jekk jghazel li ma jwegibx, bit- traskrizzjoni tieghu tkun eventwalment esebita fil-proceduri kontrih fejn ikun meqjus innocenti sakemm pruvat mod iehor."

Huwa car ghalhekk illi skont il-gurisprudenza kostanti tal-Qorti ta' Strasbourg, hekk kif zviluppat u evolviet sussegwentement ghas-sentenza ta' Salduz, il- garanzija u protezzjoni ta' smiegh xieraq tirikjedi illi l-arrestat jinghata l-possibilita li jkollu mieghu avukat talfiducja tieghu waqt, u mhux biss qabel, l-interogazzjoni. Ghalhekk jidher illi l-argument tal-intimati illi dan l-ilment tar-rikorrent huwa nfondat ghaliex kienet inghata l-possibilita li jkellem avukat qabel l-ewwel interrogatorju huwa nsostenibbli ghaliex mill-gurisprudenza appena citata, jidher car illi l-arrestat ghandu jinghata l-possibilita li jkollu avukat prezenti waqt l-interogazzjoni.

M'huwiex kontestat, illi fiz-zmien in kwistjoni kien hemm restrizzjoni sistematika li kienet timpedixxi lill-arrestat milli jkollu avukat tal-fiducja tieghu prezenti waqt l-interrogazzjoni. M'huwiex ikkontestat ukoll illi r-rikorrent ma thalliex ikollu avukat prezenti waqt l-ewwel interogazzjoni, u illi ma inghatax access ghall-avukat tieghu qabel jew waqt it-tieni interogazzjoni. Dan il-fatt wahdu, skont il-gurisprudenza tal-Qorti ta' Strasbourg, huwa bizzejjed biex tinstab lezjoni tad-dritt ta' smiegh xieraq.

Il-Qorti pero ma tistghax ma tirrilevax illi dan huwa kaz gravi u partikolari, fejn ir- rikorrent huwa afflitt minn marda serja u terminali, tant li fi zmien tal- interogazzjoni kien ikollu jaghmel sitt sieghat dialysis, fi granet alternattivi u filfatt kien gie arrestat hekk kif kien ghadu hareg minn sitt sieghat dialysis. Il-Qorti tinsab mhassba mmens illi l-pulizija ma zammew ebda record tal-kondizzjoni ta' sahha tar-rikorrent, b'mod illi ma jistghux jikkonfermaw jekk kienux taw cans lir- rikorrent jiekol u jixrob bejn sitt sieghat dialysis u l-interogazzjoni tieghu jew le, skont kif qed jallega r-rikorrent. Il-Qorti tfakkar illi sakemm ir-rikorrent kien fil-kustodja tal-pulizija, il-pulizija kienet responsabbli ghal sahhtu u ghalhekk kellha tara li jkollha informazzjoni sufficjenti dwar il-kondizzjoni medika tar-rikorrent sabiex tigi salvagwardjata sahhtu u li r-rikorrent ma jithalliex bil-guh u bil-ghatx wara sitt sieghat dialysis.

Il-Qorti hija tal-fehma illi mill-provi prodotti rrizulta l-kondizzjoni medika tar- rikorrent, li kienet tikkawzalu ugiegh kbir, ansjeta u depressjoni, dana kollu jirrendi r-rikorrent persuna vulnerabbli, specjalment ikkonsidrat illi l-ewwel interogazzjoni segwit sitt sieghat dialysis. Barra minn hekk, skont it-testimonjanza mhux

kontradetta tal-psikologu Nicholas Briffa, a fol 128 – 129, ir-rikorrent huwa persuna suxxettibbli, u reza vulnerabbli minhabba l-kondizzjoni medika u d- depressjoni li minnha kien jbaghti. Di piu' l-fatt illi r-rikorrent ma kellu l-ebda esperjenza ta' interrogatorju, tirrendih aktar vulnerabbli. Il-Qorti rat ukoll illi l-intimati ma ressqu l-ebda prova li kien hemm xi ragunijiet impellanti -"compelling reasons" - sabiex ir-rikorrent ma jithalliex ikollu avukat prezenti waqt l-interogazzjonijiet tieghu. Ghalhekk, ikkonsidrat li dak iz-zmien kien hemm restrizzjoni sistematika ghad-dritt ta' assistenza legali waqt l-interrogazzjoni, l-effetti ta' liema kienu aggravati f'dan il-kaz minhabba l-vulnerabbilita tar-rikorrent, u galadarba l-intimati ma ressqu l-ebda prova li kien hemm ragunijet serji u mpellenti li jistghu jiggustifikaw ir-restrizzjoni tad-dritt ta' assistenza legali sofferta mir-rikorrent, il-Qorti tikkonkludi illi l-ilment tar-rikorrent illi d-dritt tieghu ghal smiegh xieraq gie lez, huwa fondat.

Ghalhekk, il-Qorti tiddikjara illi r-rikorrent sofra lezjoni tad-dritt tieghu ghal smiegh xieraq minhabba restrizzjoni mhux gustifikata ghad-dritt tieghu ta' access ghal avukat.'

L-Avukat Generali u l-Kummissarju tal-Pulizija appellaw din is-sentenza fejn il-Qorti fid-decizjoni taghha[14], fost numru ta' kunsiderazzjonijiet, ikkunsidrat li:

35. Fil-kaz odjern jirrizulta car li fl-istqarrijiet tieghu r-rikorrent, minkejja li qabel ma irrilaxxja l-ewwel stqarrija, l-avukat tieghu kien tah il-parir li f'dak l-istadju ma jghid xejn lill-pulizija, huwa xorta wahda iddecieda li jirrispondi ghad-domandi waqt l-interrogazzjoni,

[14] Sentenza fl-ismijiet 'Christopher Bartolo v. (1) Avukat Generali; u (2) Kummissarju tal-Pulizija' deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fil-5 ta' Ottubru, 2018 (Rikors numru 92/16 JPG)

bir-rizutlat li stqarr certu fatti inkriminanti ghalih in kwantu ammetta li kien jixtri l-blokkok tal-cannabis, kemm ghall-konsum personali tieghu kif ukoll sabiex ibiegh lil terzi. Fil-fatt stqarr li kien ibiegh minnha lill-barranin li kienu Ghawdex. B'dan il-mod huwa kien ammetta li kien jittraffika dik id-droga. L-istess ammissjoni kienet giet ripetuta fit-tieni stqarrija fejn ir-rikorrent amplifika wkoll dwar minn ghand min kien jixtri d-droga.

36. Mill-premess jirrizulta manifest li l-istqarrijiet rilaxxjati mir-rikorrent ser ikollhom kif fil-fatt gja` kellhom quddiem il-Qorti Kriminali impatt fil- proceduri kriminali, mhux in kwantu ghall-ammissjonijiet, izda in kwantu l- kontenut taghhom kien ittiehed in konsiderazzjoni fil-quantum tal-piena imposta fuqu mill-Qorti Kriminali, u issa huwa car li anke l-Qorti tal-Appell Kriminali ser tiehu konsiderazzjoni tal-kontenut tal-istqarrijiet f'dan ir- rigward. Ghalhekk, ghalkemm il-proceduri kriminali ghadhom pendenti u ghalhekk ma jistax f'dan l-istadju jigi determinat jekk kienx hemm lezjoni ta' smigh xieraq f'dawk il-proceduri, jekk l-istqarrijiet jithallew fil-process tal- proceduri kriminali, dawn wisq probabbilment ser isir uzu minnhom mill- Qorti tal-Appell Kriminali bi pregudizzju jew vantagg ghall-akkuzat fil- kwantifikazzjoni tal-piena, kemm dik karcerarja kif ukoll ghal dak li tirrigwarda l-multa li tista' tigi imposta.

37. Fid-dawl tal-premess it-tehid tal-istqarrijiet zgur li ser ikollhom impatt fuq l-ezitu tal-process kriminali u, ladarba dan isir, x'aktarx ser isir ksur tad- dritt tal-rikorrent ghal smigh xieraq tenut kont tal-fatt li dawn gew rilaxxjati mir-rikorrent fl-assenza ta' avukat li jassistih. Ghalhekk huwa xieraq li, filwaqt li f'dan l-istadju ma jistax jinghad jekk kienx hemm lezjoni ta' dan id- dritt fundamentali tar-rikorrent peress

li l-proceduri kriminali ghadhom pendenti, dawn ma jithallewx jibqghu fl-inkartament tal-process kriminali'

Il-Qorti Kostituzzjonali kienet laqghet l-appell tal-Avukat Generali u l-Kummissarju tal-Pulizija, irrevokat is-sentenza appellata u minflok, laqghet l-eccezzjoni tal-intimati in kwantu l-proceduri odjerni huma intempestivi, u ordnat, minflok, li biex ma jsehhx ksur tad-drittijiet tar-rikorrent ma jsirx aktar uzu miz-zewg stqarrijiet rilaxxati mir-rikorrent fil-proceduri kriminali.

Fis-sentenza fl-ismijiet **'Il-Pulizija (Spettur Malcolm Bondin) kontra Aldo Pistella'** [15] fost numru ta' kunsiderazzjonijiet, gie kkunsidrat li:

'Riferibbilment ghall-kaz in ezami, jirrizulta illi Aldo Pistella nghata dritt li jkellem lill-avukat ta` ghazla tieghu qabel irrilaxxja l-istqarrija lill-Ispettur Malcolm Bondin. L-ispettur koncernat ikkonferma li hekk kien il-kaz, kemm meta xehed fil-kors ta` dan il-procediment, kif ukoll meta xehed fil-kawza kriminali. In partikolari, fis-seduta tal-kawza kriminali tal-20 ta` Ottubru 2014 stqarr illi :-

> *"Minn hemm hekk komplejna bl-investigazzjonijiet mas-sur Aldo Pistella fejn jien tajtu d-drittijiet tieghu u fejn tajtu d-dritt tal-parir legali fejn xtaq li jkellem avukat u fil-fatt kien tkellem ma` l-avukat tieghu Dr Sarah Sultana personalment, kien tkellem l-ghada filghodu fejn kienet giet tkellmu gewwa l-kwartieri tal-Pulizija. Wara li ha l-parir legali kont komplejt bl-investigazzjonijiet mieghu...." (ara fol 19 u 20 tal-process kriminali).*

---

[15] Deciza mill-Qorti Civili Prim' Awla (Gurisdizzjoni Kostituzzjonali) nhar is-27 ta' Gunju, 2017 (Referenza Kostituzzjonali Numru: 104/16 JZM

Mill-istqarrija rrizulta wkoll illi Pistella kkonferma li fehem it-twissija moghtija lilu mill-pulizija u li kien kellem lil avukat tieghu qabel ma rrilaxxja l- istqarrija. Insibu a fol 29 :

"M: Fhimtha t-twissija li ghadni kif tajtek?

T: Iva.

M: Tikkonferma li kellimt lil avukat tieghek Dr Sara Sultana u gejt moghti dokument biddrittijiet kollha tieghek bil-lingwa taljana?

T: Iva."

Madanakollu rrizulta wkoll illi Pistella ma kienx assistit mill-avukat ta` ghazla tieghu waqt it-tehid tal-istqarrija. Gara hekk ghaliex fiz-zmien meta Pistella kien qed jigi nvestigat, ma kienx hemm dritt li min kien qed jigi nvestigat jitlob li jkun assistit minn konsulent legali waqt it-tehid ta` l- istqarrija.

Din hija propju l-kwistjoni mertu tar-referenza kostituzzjonali odjerna, ossija jekk il-kaz ta` persuna li ma jkollhiex assistenza legali fl-istadju meta tkun giet arrestata u interrogata
jikkostitwix ksur tal-jedd ghal smigh xieraq kif tutelat bl-Art 6 tal-Konvenzjoni.

Il-Qorti hadet nota tal-fatt li Aldo Pistella ddikjara li talab l-assistenza ta` avukat izda dak l-avukat ma kienx prezenti waqt l-interrogatorju.

Irrizulta wkoll mix-xiehda tal-Ispettur Bondin fil-proceduri kriminali illi waqt li kien qed

jaghti l-istqarrija, Pistella kkopera izda kellu problema bejn li ried jikxef il-persuni involuti u bejn li ma riedx ; ghalhekk kien rega` nsista li jkellem lill-konsulent legali izda din it-talba kienet michuda. L-ispettur xehed hekk a fol 25 :-

"Is-sinjur ikkopera maghna bis-shih. Il-problema li kellu s-sinjur qisu bejn jixtieq jikkopera
mal-pulizija u jghid verament min huma nvoluti n-nies u minn ghand min kien qed jixtri u jassistina f`dawk l- affarijiet u bejn qed jibza` minn dawn l-affarijiet. Ghax f`hin minnhom xtaq li jghinna u f`hin minnhom rega` talab biex jitkellem fil-fatt ma` l-avukat, ghidtlu li ma jistax."

Ghal din il-Qorti, il-fatt li persuna ma kinitx assistita minn avukat waqt l- interrogazzjoni
jwassal ghal sitwazzjoni fejn l-uzu ta` l-istqarrija mehuda minghajr l-assistenza legali tammonta ghal lezjoni tad-dritt ghal smigh xieraq tal-imputat skont l-Art 6 tal-Konvenzjoni.

Din il-Qorti tqis li ghall-kaz odjern ghandha tapplika l- gurisprudenza l-aktar ricenti tal-ECHR u tal-qrati taghna fejn inghad kjarament li d-dritt ta` l-applikant jigi rrimedjabbilment ippregudikat meta hu jirrilaxxa stqarrijiet waqt l-interrogazzjoni meta ma kienx assistit minn avukat u in segwitu dawk l-istqarrijiet jintuzaw kontra tieghu. '

L-istess Qorti[16] kkunsidrat li:

---

[16] Fis-sentenza fl-ismijiet 'Il-Pulizija (Spettur Malcolm Bondin) kontra Aldo Pistella' deciza mill-Qorti Civili Prim'Awla (Gurisdizzjoni Kostituzzjonali) fis-27 ta' Gunju 2017 (Referenza Kostituzzjonali Numru. 104/16 JZM)

'Fil-fehma ta` din il-Qorti, il-fatt li persuna ma kinitx assistita minn avukat waqt l-interrogazzjoni u waqt l-istess interrogazzjoni talbet li terga` tkellem lill-avukat u tali talba giet michuda, iwassal ghal sitwazzjoni fejn id- dritt ta` dik il-persuna, fil-kaz tal-lum Aldo Pistella, kien irrimedjabbilment ippregudikat stante illi huwa rrilaxxja stqarrijiet waqt l-interrogazzjoni meta ma kienx assistit minn avukat u in segwitu dawk l-istqarrijiet jintuzaw kontra tieghu.

Issa rrizulta wkoll illi l-kawza kriminali ghadha pendenti.

Ghalkemm il-qorti ta` gurisdizzjoni kriminali eventwalment taghti decizjoni fil-mertu wara li jkun inghalaq il-gbir tal-provi, tenut kont tal-konsiderazzjonijiet kollha premessi, m`ghandux ikun illi l-kawza kriminali titkompla bl-istqarrija ta` Aldo Pistella lill-Ispettur Malcolm Bondin tkun taghmel prova ladarba rrizulta li waqt it-tehid tal- istqarrija ma kienx prezenti l-avukat ta` Aldo Pistella.

Del resto l-Avukat Generali u l-Kummissarju tal-Pulizija t-tnejn sostnew illi l-kaz tal-pulizija kontra Aldo Pistella mhuwiex fondat biss fuq l-istqarrija ta` l-akkuzat izda fuq provi ohra wkoll.

Ghalkemm jibqa` l-principju li procediment gudizzjarju ghandu jitqies fit-totalita` tieghu sabiex jigi determinat kienx hemm ksur tal- jedd ghal smigh xieraq, tibqa` l-konsiderazzjoni li m`ghandu jsir ebda uzu mill-istqarrija ta` Aldo Pistella fil-process kriminali sabiex meta jintemm il-process kriminali, ma jkunx mittiefes b`irregolaritajiet.'

Il-Qorti Kostituzzjonali [17] ikkonfermat is-sentenza tal-Ewwel Qorti, fejn fost kunsiderazzjonijiet oħra dwar l-appell prezentat mill-Avukat Generali u l-Kummissarju tal-Pulizija ikkunsidrat li:

'Għalkemm, bħall-ewwel qorti, taqbel mal-appellanti illi f'dan l- istadju għadu ma seħħ l-ebda ksur tal-jedd għal smigħ xieraq, madankollu, kif osservat fil-każ ta' Malcolm Said[18]*, il-qorti xorta hija tal-fehma li ma jkunx għaqli li l-proċess kriminali jitħalla jitkompla bil-produzzjoni tal-istqarrija tal-akkużat Pistella ladarba din, għall inqas f'parti minnha, ittieħdet mingħajr ma Pistella kellu l-għajnuna ta' avukat. Għalhekk, għalkemm għadu ma seħħ ebda ksur tal-jedd għal smigħ xieraq, fiċ-ċirkostanzi huwa għaqli illi, kif qalet l-ewwel qorti, ma jsir ebda użu mill-istqarrija fil- proċess kriminali sabiex, meta l-proċess kriminali jintemm, ma jkunx tniġġes b'irregolarità – dik li jkun sar użu minn stqarrija li ttieħdet mingħajr ma l-interrogat kellu l-għajnuna ta' avukat – li tista' twassal għal konsegwenzi bħal tħassir tal-proċess kollu.*

15. Il-fatt li, kif josservaw l-appellanti, hemm xiehda oħra fil-proċess barra l-istqarrija li tista' ssaħħaħ il-każ tal-prosekuzjoni ma huwiex argument kontra din il-konkluzjoni. Ifisser biss li l-każ tal- prosekuzzjoni ma jiddgħajjifx bit-tneħħija tal-istqarrija waqt li jista' jinġieb fix-xejn jekk l-istqarrija titħalla fil-proċess u dan possibilment iwassal għal sejbien, eventwalment, ta' ksur tal-jedd għal smigħ xieraq.'

---

[17] Fil-kawza fl-ismijiet 'Il-Pulizija (Spettur Malcolm Bondin) v. Aldo Pistella' deciza fl-14 ta' Dicembru, 2018 (Rikors numru: 104/2016/1 JZM)

[18] 24 ta' Ġunju 2016. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegh il-pagna enumerata tnejn (2) fis-sentenza fl-ismijiet 'Il-Pulizija (Spettur Malcolm Bondin) v. Aldo Pistella' deciza fl-14 ta' Dicembru, 2018 (Rikors numru: 104/2016/1 JZM)

Il-Qorti taghmel referenza ukoll ghas-sentenza fl-ismijiet **'Ir-Repubblika ta' Malta v. Martino Aiello**[19] fejn gie kkunsidrat li:

> *'Ghandu jinghad li t-trattazzjoni tal-partijiet marret oltre l- meritu tas-sentenzi hawn fuq imsemmija li jirrigwardaw li fis-sistema taghna qabel l-ghaxra ta' Frar, 2010 il-persuna ndagata jew akkuzata ma kellha ebda dritt li tkellem lill-avukat ta' l- ghazla taghha. Dan ghaliex l-istqarrija li giet rilaxxata minn Martino Aiello ggib id-data tad- 19 ta' Ottubru, 2014 u dak in-nhar Martino Aiello rrifjuta li jkellem avukat ta' fiducja tieghu.*
>
> *Illi l-avukati tar-rikorrenti qajmu l-punt li Martino Aiello ma kellhux avukat prezenti mieghu meta hu rrilaxxa l-istqarrija tieghu fid-19 ta' Ottubru, 2014. It-tratazzjoni tal-partijiet kien dwar dan il-punt.*
>
> *Illi dan il-punt gie finalment deciz mill-legislatur bil-promulgazzjoni ta' l-Att numru LI ta' l- 2016. Dan l-att gie operattiv fit-28 ta' Novembru, 2016 permezz ta' l-A.L. 401 ta' l-2016.*
>
> *Illi l-artikolu li hu rilevanti ghall-ezercizzju in ezami hu l-artikolu 355AUA li jaghti id-dritt ta' access ghal avukat fi proceduri kriminali. Illi t-tezi tar-rikorrenti hi semplici u lineari. Meta giet rilaxxata l-istqarrija dik il-persuna ma kellhiex id-dritt tal-prezenza ta' l-avukat. Il-konkluzjoni allura hi li tali stqarrija ghandha tkun inammissibli.*
>
> *Illi t-tezi tal-Avukat Generali hi daqstant lineari. Ir-rikorrenti gie moghti d-dritt li jikkonsulta avukat ta' fiducja tieghu. Hu rrifjuta tali*

19

dritt, ma kkonsulta lil hadd u liberament u volontarjament irrilaxxa l-istqarrija hawn fuq imsemmija.

Illi din il-Qorti josserva li s-sentenza Borg v. Malta (hawn fuq citata) ma kinitx biss jitkellem fuq id-dritt li wiehed ikollu l-jedd li jikkonsulta ma avukat qabel tigi rilaxxat stqarrija. Dik is-sdentenza tghid illi f'kull stadju ta' l-investigazzjoni l-persuna susspettata jew akkuzata jrid ikollha d-dritt ta' l-avukat. Kien ghalhekk li gie promulgat l-Att numru LI ta' l-2016.

Illi fil-fehma ta' din il-Qorti l-istess principji li gew applikati fis-sentnezi hawn fuq imsemmija ghandhom japplikaw f'dan il-kaz ukoll. Dan ifisser li anki jekk r-rikorrenti rrifjuta d-dritt li jikkonsulta avukat ma jfissirx li hu kien ser jirrifjuta l-prezenza ta' avukat fl- istess kamra ta' l-interrogatorju, tenut kont tal-fatt li l-artikolu fuq citat isemmi li l-avukat prezenti ghall-interrogatorju "...jippartecipa b'mod effettiv fl-interrogazzjoni...". Kif wiehed jista' japprezza din hi sitwazzjoni kompletament differenti. Logikament, ma tistax tipenalizza persuna li ghamel ghazla fuq parametri kompletament differenti minn dawk li huma in vigore llum.

Ghaldaqstant, ghal dawn ir-ragunijiet din il-Qorti tilqa l-eccezzjoni tar-rikorrenti.

Tiddikjara l-istqarrija tad-19 ta' Ottubru, 2014 rilaxxat mir-rikorrenti bhala nammissibbli. Tali stqarrija ma tistax tigi prodotta waqt il-guri jew kopja taghha moghtija lill-gurati.'

Dik is-sentenza kienet giet appellata u l-Qorti tal-Appell Kriminali[20] ma kinitx ikkonfermat is-sentenza tal-Qorti Kriminali izda kienet ikkunsidrat:

'19. Illi gjaldarba l-kwistjoni imqanqla la hija wahda frivola u lanqas vessatorja, din il-Qorti, wara li rat l-artikolu 46(3) tal-Kostituzzjoni u l-artikolu 4(3) tal- Kapitolu 319 tal-Ligijiet ta' Malta, qed tibghat lil-Prim'Awla tal-Qorti Civili, l- kwistjoni dwar jekk bl-uzu fil-guri kontra l-akkuzat appellat Martino Aiello tal- istqarrija rilaxxjata minnu lill-pulizija fid-19 ta' Ottubru 2014 jigix lez id-dritt tal-istess Martino Aiello ghal smigh xieraq sancit bl-artikolu 39(1)(3) tal-Kostituzzjoni u l-artikolu 6(1)(3) tal-Konvenzjoni għall-Protezzjoni tad- Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fondamentali.

20. Tiddiferixxi dan l-appell sine die sakemm tigi deciza definittivament il- kwistjoni fuq riferita.

Il-Prim'Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali)11 iddeciediet ir-referenza Kostituzzjonali billi iddikjarat li fic-cirkostanzi tal-kaz mhux ser ikun jirrizulta ebda lezjoni tad-dritt fondamentali tal-akkuzat Martino Aiello ghal smigh xieraq kif sancit bl-artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta u l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea ghall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali jekk isir uzu fil-guri kontra tieghu mill-istqarrija li huwa rrilaxxja lil pulizija fid-dsatax (19) ta' Ottubru tas-sena elfejn u erbatax (2014) wara li fost kunsiderazzjonijiet ohra, kkunsidrat li:

'*Applikati dawn il-prinċipji għall-kawża li għandha quddiemha llum, din il-Qorti hija tal-fehma li ma ġiex muri li bl-użu tal-istqarrija tiegħu fil-ġuri kontra l-akkużat ser jiġi mittiefes id-dritt tiegħu għal smigħ xieraq.*

[20] Deciza fit-9 ta' April, 2018 (Att ta' Akkuza Numru 13/2015

Qabel xejn, din il-Qorti tgħid illi ma jirriżultax li kien hemm raġunijiet tajbin li jżommu lill-akkużat milli jkollu avukat preżenti waqt l-interrogazzjoni u waqt li kien qiegħed jagħti l-istqarrija. L-uniku raġuni li Martino Aiello ma setax ikun mgħejjun minn avukat kienet li, dak iż-żmien, il-liġi ma kienitx tippermetti li l-akkużat ikun hekk mgħejjun f'dak l-istadju imma seta' jikkonsulta ma' avukat biss qabel l-interrogazzjoni, xi ħaġa li mhux kontestat li Martino Aiello rrifjuta li jagħmel.

Madanakollu, il-posizzjoni ġurisprudenzjali kurrenti turi li m'għadux il-każ li l-fatt waħdu li l-liġi ma kienitx tippermetti l-assistenza ta' avukat qabel jew waqt l-interrogazzjoni, awtomatikament iwassal sabiex jinstab li kien hemm ksur tad-dritt għal smigħ xieraq, kif qiegħed jippretendi l-akkużat, imma din il-Qorti għandha tqis diversi fatturi qabel tasal għallkonklużjoni tagħha.

Kif diġà ntqal, dan il-każ huwa kemm xejn differenti mill-każ ta' Aldo Pistella in kwantu li Martino Aiello kien fil-fatt irrinunzja għad-dritt tiegħu li jikkonsulta ma' avukat qabel ma ġie interrogat mill-Pulizija u assolutament ma ġiex muri li huwa xtaq li jkollu avukat preżenti waqt l-interogazzjoni jew waqt li kien qiegħed jirrilaxxja l-istqarrija. Proprju dwar ir-rinunzja, fil-każ ta' ***Paskal vs Ukraine****, tal-15 ta' Settembru 2011, il-Qorti Ewropea qalet hekk:*

"neither the letter nor the spirit of Article 6 of the Convention prevents a person from waiving of his own free will, either expressly or tacitly, the entitlement to the guarantees of a fair trial, as long as a waiver of the right is given in an unequivocal manner and was attended by the minimum safeguards commensurate to its importance."

L-akkużat naqas milli juri wkoll li huwa għandu jitqies bħala persuna vulnerabbli. Fil-fatt, meta xehed quddiem din il-Qorti, tista' tgħid li ma semma xejn dwar iċ-ċirkostanzi tal-arrest tiegħu flimkien ma'martu mal wasla tagħhom hawn Malta. Martino Aiello la kien minorenni u lanqas kien ibati minn xi forma oħra ta' vulnerabilità fiż-żmien in kwistjoni. Lanqas jirriżulta xi prova fis-sens li ċ-ċirkostanzi li fihom ittieħdet l-istqarrija kienu għalih intimidanti. L-istqarrija ngħatat volontarjament, mingħajr theddid, wegħdi jew promessi ta'vantaġġi u wara li ngħata d-debita twissija skont il-liġi, u ċioè li ma kienx obbligat jitkellem sakemm ma kienx hekk jixtieq, iżda li dak li kien ser jgħid seta' jinġieb bħala prova kontrih.

Lanqas ma ġie muri li l-akkużat ma kienx qiegħed jifhem l-import taċ-ċirkostanzi li kien jinsab fihom. Il-Qorti tinnota wkoll illi Martino Aiello ma qajjem l-ebda lment dwar l-istqarrija li kien irrilaxxja qabel ma ġie deċiż il-każ ta' Borg vs Malta imma huwa talab lill-Qorti Kriminali sabiex ikun jista' jressaq eċċezzjoni dwar l-inammissibilità tal-istqarrija biss minħabba dak deċiż mill-Qorti Ewropea fl-imsemmija każ. Imma kif rajna, din il-ġurisprudenza m'għadhiex applikabbli inkondizzjonatament safejn l-akkużat qiegħed jippretendi li l-istqarrija tiegħu mhijiex ammissibbli bħala prova abbażi tal-fatt waħdu li dak iż-żmien ma setax ikun assistit minn avukat waqt l-interrogazzjoni u waqt li kien qiegħed jirrilaxxja l-istqarrija. Anzi, għandhom jittieħdu in konsiderazzjoni diversi fatturi li flimkien jagħmlu ċ-ċirkostanzi tal-każ.

Martino Aiello fl-ebda stadju ma kkontesta l-awtentiċità tal-prova li ġabet il-Prosekuzzjoni kontrih, liema prova mhijiex limitata għall-istqarrija in

kwistjoni. Lanqas ma oppona għall-preżentata ta 'dik l-evidenza. L-assjem tal-provi ser ikun evalwat minn Imħallef u għalhekk, minn persuna b'għarfien għoli tal-proċedura legali u l-liġi Maltija.

Finalment, il-Qorti tqis illi huwa indubbjament fl-interess pubbliku li jiġi investigat u imressaq sabiex jiġi ġudikat mill-Qrati ta' ġurisdizzjoni kriminali l-akkużat li nqabad in flagrante jittraffika d-droga f'Malta.

Għaldaqstant, il-Qorti ssib li l-akkużat Martino Aiello ma rnexxilux juri li tassew ser iġarrab ksur tad-dritt tiegħu għal smigħ xieraq bl-użu fil-ġuri kontra tiegħu tal-istqarrija li rrilaxxja fid-19 ta' Ottubru 2014.'

Il-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza fl-ismijiet **'Ir-Repubblika ta' Malta v. Martino Aiello**[21]' cahdet l-appell u fost kunsiderazzjonijiet ohra qieset li:

'*24. L-istqarrija ma ttieħditx bi ksur ta' xi dispozizzjoni ta' liġi u kien ċertament fl-interess pubbliku li każ dwar traffikar ta' droġi f'Malta, ikun investigat u jittieħdu proċeduri kriminali dwaru.*

25. M'hemm l-ebda indizju li l-appellant ġie mġiegħel jagħmel dik l-istqarrija. Fl-ebda stadju m'allega xi theddid jew wegħda biex għamilha.

26. Fir-rigward ta' paragrafu (g) m'hemmx dubju li l-prosekuzzjoni trid li dik l- istqarrija tintuża bħala prova importanti tal-ġuri li għad irid isir, u dan b'riferenza għal dak li ġara f'Mejju u Ġunju, 2014 peress li fl-istqarrija Aiello ammetta li kien hemm darbtejn oħra f'dawk ix-xhur meta kien diġa` importa droga f'Malta. Fatt li saret riferenza espressa għalih fl-att tal-akkuża. Għalkemm il-ġuri għadu ma sarx, hu evidenti

21

li dik l-ammissjoni fl-istqarrija għandha importanza fil-proċess kriminali tant li saret riferenza għaliha fl-att tal-akkuża.

27. Inoltre, dwar dan il-każ għad irid isir il-ġuri. Għalhekk huma l-ġurati li ser jiddeċiedu jekk l-appellant huwiex ħati tal-akkużi li hemm kontrih. Madankollu, ser ikun l-imħallef li fl-indirizz li jrid jagħmel lill-ġurati ser jiġbor ix-xiehda tax- xhieda u l-provi li jkunu marbutin magħhom, kif ukoll ifisser ix-xorta u l-elementi tar-reati rilevanti għall-każ. Hu l-imħallef li jagħmel ".... kull osservazzjoni oħra li tiswa biex tiegi u turi lill-ġuri kif għandu jaqdi sewwa d-dmirijiet tiegħu" (Artikolu 465 tal-Kap. 9).

28. Li hu żgur hu li f'dan il-każl-appellant ingħata l-opportunita' li jitkellem ma' avukat, bit-telefon jew wiċċ imb'wiċċ, iżda irrifjuta. B'dak il-mod l-appellant ċaħħad lilu nnifsu mill-opportunita' li jkollu parir ta' avukat sabiex jipprepara ruħu għall-interrogazzjoni u sabiex jingħata tagħrif dwar il-vantaġġi u żvantaġġi li jitkellem jew jagħżel is-silenzju waqt l-interrogazzjoni. Dan meta kien jaf li waqt l-interrogazzjoni ma kienx ser ikollu l-assitenza ta' avukat preżenti. Dan apparti li kien infurmat b'mod ċar bil-jedd li jibqa' sieket u ma jweġibx iżda xorta agħżel li jwieġeb liberament. Madankollu xorta agħżel li jwieġeb għad-domandi li sarulu.'

Illi ricentement kien hemm zvilupp sostanzjali fid-decizjonijiet moghtija mill-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem. Sentenza ta' certu importanza hija dik moghtija mill-Grand Chamber tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fis-sentenza ***'Bueze vs Belgium[22] '*** *fejn ghamlet emfazi fuq il-fatt li l-fatti u l-proceduri iridu jigu evalwati fl-*

[22] Deciza mill-Grand Chamber fid-9 ta' Novembru, 2018 (Numru: 71409/10)

intier taghhom sabiex jigi determinat jekk kien hemm vjolazzjoni taddritt ghal smiegh xieraq. Filfatt qieset:

'150. When examining the proceedings as a whole in order to assess the impact of procedural failings at the pre-trial stage on the overall fairness of the criminal proceedings, the following non-exhaustive list of factors, drawn from the Court's case-law, should, where appropriate, be taken into account (see Ibrahim and Others, cited above, § 274, and Simeonovi, cited above, § 120):

(a) whether the applicant was particularly vulnerable, for example by reason of age or mental capacity;

(b) the legal framework governing the pre-trial proceedings and the admissibility of evidence at trial, and whether it was complied with – where an exclusionary rule applied, it is particularly unlikely that the proceedings as a whole would be considered unfair;

(c) whether the applicant had the opportunity to challenge the authenticity of the evidence and oppose its use;

(d) the quality of the evidence and whether the circumstances in which it was obtained cast doubt on its reliability or accuracy, taking into account the degree and nature of any compulsion;

(e) where evidence was obtained unlawfully, the unlawfulness in question and, where it stems from a violation of another Convention Article, the nature of the violation found;

(f) in the case of a statement, the nature of the statement and whether it was promptly retracted or modified;

(g) the use to which the evidence was put, and in particular whether the evidence formed an integral or significant part of the probative evidence upon which the conviction was based, and the strength of the other evidence in the case;

(h) whether the assessment of guilt was performed by professional judges or lay magistrates, or by lay jurors, and the content of any directions or guidance given to the latter;

(i) the weight of the public interest in the investigation and punishment of the particular offence in issue; and

(j) other relevant procedural safeguards afforded by domestic law and practice.'

Gie kkunsidrat li:

'193. In conclusion, re-emphasising the very strict scrutiny that must be applied where there are no compelling reasons to justify the restriction on the right of access to a lawyer, the Court finds that the criminal proceedings brought against the applicant, when considered as a whole, did not cure the procedural defects occurring at the pre-trial stage, among which the following can be regarded as particularly significant:

(a) The restrictions on the applicant's right of access to a lawyer were particularly extensive.

He was questioned while in police custody without having been able to consult with a lawyer beforehand or to secure the presence of a lawyer, and in the course of the subsequent judicial investigation no lawyer attended his interviews or other investigative acts.

(b) In those circumstances, and without having received sufficiently clear prior information as to his right to remain silent, the applicant gave detailed statements while in police custody.

He subsequently presented different versions of the facts and made statements which, even
though they were not self-incriminating stricto sensu, substantially affected his position as regards, in particular, the charge of the attempted murder of C.L.

(c) All of the statements in question were admitted in evidence by the Assize Court without conducting an appropriate examination of the circumstances in which the statements had been given, or of the impact of the absence of a lawyer.

(d) While the Court of Cassation examined the admissibility of the prosecution case, also seeking to ascertain whether the right to a fair trial had been respected, it focused on the absence of a lawyer during the period in police custody without assessing the consequences for the applicant's defence rights of the lawyer's absence during his police interviews, examinations by the investigating judge and other acts performed in the course of the subsequent judicial investigation.

(e) The statements given by the applicant played an important role in the indictment and, as regards the count of the attempted murder of C.L., constituted an integral part of the evidence on which the applicant's conviction was based.

(f) In the trial before the Assize Court, the jurors did not receive any directions or guidance as to how the applicant's statements and their evidential value should be assessed.

194. The Court finds it important to emphasise, as it has done in other cases under Article 6 § 1 of the Convention in which an assessment of the overall fairness of the proceedings was at issue, that it is not for the Court to act as a court of fourth instance (see Schatschaschwili, cited above, § 124). In carrying out such an assessment, as required by Article 6 § 1, it must nevertheless carefully look at how the domestic proceedings were conducted, and very strict scrutiny is called for where the restriction on the right of access to a lawyer is not based on any compelling reasons. In the present case, it is the combination of the various abovementioned factors, and not each one taken separately, which rendered the proceedings unfair as a whole

(iv) General conclusion 195.

Accordingly, there has been a violation of Article 6 §§ 1 and 3 (c) of the Convention.'

Ghalhekk skont din is-sentenza, ir-restrizzjoni ghal access ghal Avukat waqt l-interrogatorju ma jfissirx awtomatikament li kien hemm lezjoni tad-dritt ghas-smiegh xieraq izda l-Qorti trid tqis ukoll l-'overall fairness' tal-proceduri sabiex tiddetermina jekk kienx hemm lezjoni o meno. F'dan ir-rigward, il-Qorti tal-Appell

Kriminali fis-sentenza fl-ismijiet **'Il-Pulizija Vs Maximilian Ciantar**[23]' il-Qorti wara li ghamlet referenza ghas-sentenza fl-ismijiet **'Philippe Bueze vs Belgium'**[24] qieset:

> *'Illi ghalkemm illum kif inghad il-ligi regghet giet emendata u dan sabiex jigi fis-sehh fil-ligi domestika d-dritt komunitarju fir-rigward u sabiex ukoll ir-restrizzjoni sistematika dwar id-dritt ghall-avukat jigi regolat, madanakollu fiz-zmien meta giet rilaxxjata l-istqarrija tal-appellant kien hemm dritt, ghalkemm wiehed iktar ristrett, tal-persuna suspettata biex tikkonferixxi mal-avukat tal-fiducja taghha fil-hin precedenti l-interrogatorju mill-pulizija. Illi allura din il-Qorti fid-dawl tal-pronunzjament surriferit tal-Qorti Ewropeja tad-Drittijiet tal-Bniedem ma tistax a priori tiskarta stqarrija ta' persuna li tkun inghatat l-jedd tikkonsulta ma' avukat qabel ma tigi interrogata, izda fejn l-avukat taghha ma kienx prezenti filwaqt tal- interogazzjoni, u dan ghaliex allegatament jista' jkun hemm lezjoni tad-dritt taghha ghal smigh xieraq, billi kif mistqarr f'dan il-pronunzjament kull kaz irid jitqies ghalih u cioe' allura billi jigi mistharreg f'kull kaz individwalment jekk bil-fatt illi l-persuna akkuzata ma kellhiex l-avukat prezenti waqt it-tehid tal-istqarrija dan setax impinga fuq is-smigh xieraq iktar 'il quddiem tul il-proceduri penali istitwiti kontra taghha.*
>
> *Din il-Qorti ma ghandhiex funzjonijiet kostituzzjonali u allura ma ghandhiex il-poter tistharreg jekk ikunx sehh lezjoni tad-dritt ta' smigh xieraq jew jekk potenzjalment dan jistax isehh u dan f'kaz fejn xi forma ta' assistenza legali tkun giet moghtija. Ma tistax il-Qorti ta' kompetenza penali tiddeciedi a priori illi bil-fatt wahdu illi fiz-zmien li l-persuna akkuzata tkun giet interrogata ma kellhiex il-jedd ikollha l-avukat*

[23] Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali fis-27 ta' Frar, 2019 (Appell Numru: 514/2017)
[24] Deciza mill-Grand Chamber fid-9 ta' Novembru, 2018 (Numru: 71409/10)

prezenti maghha dan awtomatikament kien vjolattiv tal-jedd taghha ghal smigh xieraq meta l-Qorti Ewropeja issa qed tidderigi il-qrati domestici jindagaw jekk il- proceduri fl-intier taghhom kenux gusti fil-konfront tal-akkuzat bit-test allura li irid jigi segwiet fuq zewg binarji u cioe':

1. *the existence of compelling reasons for the right to be witheld*

2. *the overall fairness of the proceedings.*

Jinghad biss f'dan il-kaz illi l-appellant kien abbilment assistit tul dawn il-proceduri kriminali istitwiti kontra tieghu. Fl-ebda mument tul il-proceduri ma jqanqal il- kwistjoni dwar il-valur probatorju tal-istqarrija minnu rilaxxjata biex b'hekk il-Qorti ghandha quddiemha prova li qatt ma giet ikkontestata. Illi maghdud dan madanakollu l-Qorti tosserva li l-appellant kien ikkonsulta mal-avukat tal-fiducja tieghu qabel ma gie interrogat. F'dak iz-zmien huwa kellu sitta u ghoxrin sena u diga` kellu irregistrati kontra tieghu hdax-il kundanna biex b'hekk ma jistax jitqies li kien bniedem vulnerabbli. L-appellant qatt ma jikkontendi illi hu jew l-avukat tieghu ma gewx mgharrfa mill-pulizija dwar in-natura tal-akkuzi migjuba fil-konfront tieghu jew tal-provi li l-pulizija kellhom f'idejhom. Fuq kollox dak mistqarr mill- appellant fl-istqarrija minnu rilaxxjata huwa biss korroborazzjoni ta' dak li jikkontendu l-vittmi billi dawn kienu x-xhieda ewlenija f'dan il-kaz meta jistqarru li gharfu lill-appellant bhala wiehed mill-hallelin.

Illi finalment ghalkemm il-ligi f'dak iz-zmien ma kenitx tippermetti lill-avukat li jkun prezenti waqt it-tehid tal-istqarrija, madanakollu ghandu jinghad illi l-ligi kif inhi illum ma tantx toffri dik l-assistenza effettiva bil-fatt illi l-avukat ikun prezenti mal- persuna suspettata waqt li din

tkun qed tigi interrogata bil-proviso ghall-artikolu 355AUA (8)(c) tal-Kodici Kriminali jiddisponi hekk:

"Id-dritt tal-avukat li jipparteċipa b'mod effettiv ma għandux jinftiehem bħala dritt tal-avukat li jostakola l-interrogazzjoni jew li jissuġġerixxi tweġibiet jew reazzjonijiet oħra għall-interrogazzjoni u kull mistoqsija jew rimarka oħra mill-avukat għandha, ħlief f'ċirkostanzi eċċezzjonali, issir wara li l-Pulizija Eżekuttiva jew awtorità oħra investigattiva jew awtorità ġudizzjarja jkunu ddikjaraw li ma għandhomx aktar mistoqsijiet."

Fil-fatt minn qari tad-Direttiva tal-Unjoni Ewropeja dwar id-Dritt tal-assistenza legali, ghalkemm din giet tramandata kwazi kelma b'kelma fil-ligi taghna, madanakollu dana l- proviso ma jirriaffigura imkien fl-artikolu 3 tad-Direttiva, li gie trasportat fl-artikolu 355AUA tal-Kodici Kriminali.

Maghmula dawn il-konsiderazzjonijiet ghalhekk din il-Qorti ma issib l-ebda mottiv li jista' igieghlha titbieghed mill-fehma milhuqa mill-Ewwel Qorti li strahet fuq ix- xiehda tal-vittmi f'dan il-kaz abbinata mal-istqarrija rilaxxjata mill-appellant u dan sabiex sejset is-sejbien ta' htija fil-konfront tieghu.'

Din il-Qorti sejra taghmel referenza ghal Joint concurring opinion tal-Imhalfin Yudkivska, Vučinić, Turković u Hüseynov ghas-sentenza fl-ismijiet **<u>'Beuze v. Belgium</u>**'[25] fejn fost affarijiet ohra ikkunsidraw li:

[25] Deciza mill-Grand Chamber tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fid-9 ta' Novembru, 2018 (Applikazzjoni numru: 71409/10.

22. In sum, we believe that it is vital to make a distinction between the systematic defects and the particular defects which are found in individual cases as a result of targeted and context-specific restrictions (e.g. in terrorism cases) or as a result of mistakes and shortcomings in individual cases. It is not correct for the Court to consider the overall fairness of an individual applicant's case when a systematic ban exists, affecting every other individual in the applicant's position and in the absence of any assessment by the relevant national authorities.

23. The formulation of the exception is extremely clear: any derogation must be justified by compelling reasons pertaining to an urgent need to avert danger for the life or physical integrity of one or more people. In addition, any derogation must comply with the principle of proportionality, which implies that the competent authority must always choose the alternative that least restricts the right of access to a lawyer and must limit the duration of the restriction as much as possible. In accordance with the Court's case-law, no derogation may be based exclusively on the type or seriousness of the offence and any decision to derogate requires a case-by-case assessment by the competent authority. Finally, derogations may only be authorised by a reasoned decision of a judicial authority.

24. The Court must apply a strict approach to a blanket prohibition on the right to legal assistance; otherwise we will end up in conflict with the overall direction of both the case-law of the Court and EU law.'

Fis-sentenza fl-ismijiet **'Paul Anthony Caruana v. Avukat Ġenerali, Kummissarju tal-Pulizija[26],** Reġistratur tal-Qrati u Tribunali Kriminali' il-Qorti Kostituzzjonali

[26] Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fil-31 ta' Mejju, 2019 (Rikors kostituzzjonali numru: 64/2014 JRM)

ghamlet referenza ghas-sentenza fuq citata fl-ismijiet **'BEUZE VS Belgium'**[27] u kkunsidrat li:

'18. Din hija interpretazzjoni li hija eqreb mal-posizzjoni li kienet ħadet din il-qorti qabel is-sentenza ta´Borg milli mal-interpretazzjoni mogħtija mir-Raba´Sezzjoni f'Borg u effettivament tfisser li kellha raġuni il-Qorti Kostituzzjonali ta' Malta fil-posizzjoni li kienet ħadet fil-każ ta' Muscat u fis-sentenzi li segwew, qabel ma kienet kostretta tbiddel dik l-interpretazzjoni fid-dawl ta' Borg.

19. Uħud mill-imħallfin membri tal-qorti li tat is-sentenza ta´Beuze, f´ opinjoni għalihom, ikkritikaw is-sentenza fejn qalet illi, f'kull każ, trid tqis il-proċess fit-totalità tiegħu u mhux biss in-nuqqas ta' għajnuna ta' avukat, għax dehrilhom illi, izjed milli preċiżazzjoni tal-interpretazzjoni ta' Salduz fid-dawl ta' Ibrahim, is-sentenza ta' Beuze hija kapo-volġiment ta' dik il-ġurisprudenza. Hu x'inhu, hijiex preċiżazzjoni, elaborazzjoni, evoluzzjoni jew kapovolġiment, din hija sa issa l-aħħar kelma, u tagħti raġun lill-Qorti Kostituzzjonali ta' Malta fil-ġuris-prudenza li segwiet is-sentenza ta' Muscat.

20. Fid-dawl ta´dawn il-konsiderazzjoniiet, l-aggravju tal-attur – safejn igħid illi ´l-fatt waħdu illi persuna li tkun instabet ħatja ma tkunx tħalliet tikkonsulta ma' avukat tal-fiduċja tagħha fil-mument tal-investigazzjoni u l-għotja ta´stqarrija lill-pulizija, minħabba restrizzjoni sistematika fil-liġi maltija, awtomatikament ikun ifisser illi saret vjolazzjoni tad-dritt

[27] Deciza mill-Grand Chamber tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fid-9 ta' Novembru, 2018 (Applikazzjoni numru: 71409/10)

fundamentali tas-smigħ xieraq ta' dik l-istess persuna taħt l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea" – huwa ħażin u huwa miċħud.'

Fl-istess sentenza, il-Qorti qieset li kien hemm raguni tajba ghala l-attur li ma thalliex ikellem avukat qabel jew waqt l-ewwel interrogazzjoni u dan sabiex issir *controlled delivery* lil terza persuna li kienet tipprovdi lill-attur bid-droga. Ikkunsidrat li ma saret ebda allegazzjoni li l-istqarrija saret fic-cirkostanzi msemmija fl-artikolu 658 tal-Kodici Kriminali ghalkemm issa jghid li kien xurban u fis-sakra meta ghamel l-istqarrija.

In oltre' kkunsidrat li l-istqarrija ma kinitx ir-raguni li wasslet ghal kundanna tal-attur izda li l-attur ammetta l-htija. Din l-ammissjoni saret fil-prezenza tal-Avukat wara konsulta mieghu u quddiem Magistrat li wissieh bil-konsegwenzi tal-ammissjoni u tah l-opportunita' li jiehodha lura. Il-Qorti kkonfermat li ma kien hemm ebda ksur tal-jedd tal-attur ghal smigh xieraq.

Din il-Qorti taghmel referenza ukoll ghas-sentenza fl-ismijiet **'Stephen Pirotta v. L-Avukat Ġenerali u l-Kummissarju tal-Pulizija'**[28] fejn il-Qorti wara li qieset gurisprudenza tal-Qorti Ewropeja fis-Sezzjonijiet Maghquda (Grand Chamber), ikkunsidrat li:

'*Effettivament, dan ifisser illi – kontra dak li qalet l-ewwel qorti fis-silta migjuba fuq – il-fatt waħdu li ma tkunx tħalliet tingħata l-għajnuna ta' avukat waqt l-interrogazzjoni, ukoll jekk ma kienx hemm raġunijiet impellenti għal dan in-nuqqas, u dik l-istqarrija ntużat fil-proċess, ma huwiex bizzejjed biex, ipso facto, jinsab ksur tal-jedd għal smigħ xieraq:*

[28] Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fis-27 ta' Settembru, 2019 (Rikors kostituzzjonali numru: 13/2016 JRM)

trid tqis il-proċess fit-totalità tiegħu ("having regard to the development of the proceedings as a whole").

Il-Qorti qieset li l-attur ma garrab ebda ksur tal-jedd tieghu taht l-artikolu 39 tal-Kostituzzjoni jew l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea. Ikkunsidrat li:

'*Fil-każ tallum ma jista' jkun hemm ebda dell ta' dubju li l-attur kien ħati tal-imputazzjonijiet imressqa kontra tiegħu, kif wara kollox għarfet l-ewwel qorti stess. L-ewwel qorti għarfet ukoll illi l-qrati ta' ġurisdizzjoni kriminali waslu għall-konkluzjoni tal-ħtija tal- attur bis-saħħa ta' xiehda oħra barra l-istqarrija tiegħu. Meqjus il-proċess kriminali fl-intier tiegħu, ma jistax jingħad illi l-attur ma ngħatax smigħ xieraq: kellu għarfien tal-provi kollha mressqa kontrih u ma ntweriex li nżamm mistur xi tagħrif li kellha l-pulizija; kellu għajnuna ta' avukat waqt il-proċess quddiem il-qorti; kellu fakoltà jressaq xhieda u jagħmel konto-eżami tax-xhieda tal-prosekuzzjoni; instab ħati bis-saħħa ta' xiehda oġġettiva li, ukoll jekk ma tqisx l-ammissjoni tiegħu, rabtitu mal-inċident u ma setgħetx tħalli dubju dwar il-ħtija tiegħu.*'

Fis-sentenza moghtija ricentement mill-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fl-ismijiet **'Farrugia vs. Malta'**[29], gie kkunsidrat:

'*98. Prior to the recent Beuze judgment, in a number of cases, the Court found that systematic restrictions on the right of access to a lawyer had led, ab initio, to a violation of the Convention (see, in particular, Dayanan v. Turkey, no. 7377/03, § 33, 13 October 2009 and Boz v. Turkey, no. 2039/04, § 35, 9 February 2010). That same approach was followed by the*

[29] Deciza mill-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fl-4 ta' Gunju, 2019 u reza finali fis-7 ta' Ottubru, 2019 (Applikazzjoni numru: 63041/13)

Court in relation to the Maltese context in Borg (no.37537/13, 12 January 2016).

99. Subsequently, being confronted with a certain divergence in the approach to be followed in cases dealing with the right of access to a lawyer, the Court had occasion to further examine the matter in Ibrahim and Others, Simeonovi and more recently in Beuze, all cited above, where the Court departed from the principle set out in the preceding paragraph. In Beuze, the most recent authority on the matter, the Grand Chamber gave prominence to the examination of the overall fairness approach and confirmed the applicability of a two stage test, namely whether there are compelling reasons to justify the restriction as well as the examination of the overall fairness and provided further clarification as to each of those stages and the relationship between them, as explained below.

(i) Concept of compelling reasons

100. The criterion of "compelling reasons" is a stringent one: having regard to the fundamental nature and importance of early access to legal advice, in particular at the suspect's first police interview, restrictions on access to a lawyer are permitted only in exceptional circumstances, must be of a temporary nature and must be based on an individual assessment of the particular circumstances of the case. A finding of compelling reasons cannot stem from the mere existence of legislation precluding the presence of a lawyer. The fact that there is a general and mandatory restriction on the right of access to a lawyer, having a statutory basis, does not remove the need for the national authorities to ascertain, through an individual and case-specific assessment, whether there are any compelling reasons. Where a respondent Government have

convincingly demonstrated the existence of an urgent need to avert serious adverse consequences for life, liberty or physical integrity in a given case, this can amount to a compelling reason to restrict access to legal advice for the purposes of Article 6 of the Convention (see Beuze, cited above, §§ 142-143).

(ii) The fairness of the proceedings as a whole and the relationship between the two stages of the test

101. Where there are no compelling reasons, the Court must apply very strict scrutiny to its fairness assessment. The absence of such reasons weighs heavily in the balance when assessing the overall fairness of the criminal proceedings and may tip the balance towards finding a violation. The onus will then be on the Government to demonstrate onvincingly why, exceptionally and in the specific circumstances of the case, the overall fairness of the criminal proceedings was not irretrievably prejudiced by the restriction on access to a lawyer (see Beuze, cited above, § 145).

102. The Court further emphasises that where access to a lawyer was delayed, and where the suspect was not notified of the right to legal assistance, the privilege against self-incrimination or the right to remain silent, it will be even more difficult for the government to show that the proceedings as a whole were fair (ibid., § 146).

103. As the Court has already observed, subject to respect for the overall fairness of the proceedings, the conditions for the application of Article 6 §§ 1 and 3 (c) during police custody and the pre-trial proceedings will depend on the specific nature of those two phases and on the circumstances of the case (ibid., § 149).

(iii) Relevant factors for the overall fairness assessment

104. When examining the proceedings as a whole in order to assess the impact of procedural failings at the pre-trial stage on the overall fairness of the criminal proceedings, the following non-exhaustive list of factors, drawn from the Court's case-law, should, where appropriate, be taken into account:

(a) whether the applicant was particularly vulnerable, for example by reason of age or mental capacity;

(b) the legal framework governing the pre-trial proceedings and the admissibility of evidence at trial, and whether it was complied with – where an exclusionary rule applied, it is particularly unlikely that the proceedings as a whole would be considered unfair;

(c) whether the applicant had the opportunity to challenge the authenticity of the evidence and oppose its use;

(d) the quality of the evidence and whether the circumstances in which it was obtained cast doubt on its reliability or accuracy, taking into account the degree and nature of any compulsion;

(e) where evidence was obtained unlawfully, the unlawfulness in question and, where it stems from a violation of another Convention Article, the nature of the violation found;

(f) in the case of a statement, the nature of the statement and whether it was promptly retracted or modified;

(g) the use to which the evidence was put, and in particular whether the evidence formed an integral or significant part of the probative evidence upon which the conviction was based, and the strength of the other evidence in the case;

(h) whether the assessment of guilt was performed by professional judges or lay magistrates, or by lay jurors, and the content of any directions or guidance given to the latter;

(i) the weight of the public interest in the investigation and punishment of the particular offence in issue; and

(j) other relevant procedural safeguards afforded by domestic law and practice (ibid., § 150).'

Fl-istess sentenza gie kkunsidrat ukoll li:

'118. However, the nature of the statements and their use is of particular relevance in the present case. The Court notes that they did not contain any confessions nor was their content self-incriminating. However, the privilege against self-incrimination is not confined to actual confessions or to remarks which are directly incriminating; for statements to be regarded as self-incriminating it is sufficient for them to have substantially affected the accused's position (see, for example, Schmid-Laffer v.Switzerland, no. 41269/08, § 37, 16 June 2015). Indeed, the statements given by the applicant, at pre-trial stage in the absence of a lawyer, were relied on by the Court of Criminal Appeal in connection with the applicant's credibility. In particular, in its judgment the Court of Criminal Appeal had noted certain

inconsistencies in his statements of 1 and 2 February 2002 (see paragraph 22 above) and it had considered that he was not reliable as the applicant had replied in an evasive and hesitant way to police questions concerning his business, profitability, rent, and profits of the previous year (see paragraph 26 above). Nevertheless, the Court cannot but note that the Court of Criminal Appeal had found that A.F.'s statements had been enough to determine the applicant's guilt.

In consequence its assessment of the applicant's credibility on the basis of his pre-trial statements can be considered as having been made ex abundanti cautela (out of an abundance of caution). In the light of the Court of Criminal Appeal's finding concerning the sufficiency of A.F.'s statements, the Court considers that the use it made of the applicant's statements to assess his credibility cannot be considered as having substantially affected his position.

(iii) Conclusion

119. In conclusion, while very strict scrutiny must be applied where there are no compelling reasons to justify the restriction on the right of access to a lawyer, the Court, in the specific circumstances of the case, finds that having taken into account the combination of the various above-mentioned factors, despite the lack of procedural safeguards relevant to the instant case, the overall fairness of the criminal proceedings was not irretrievably prejudiced by the restriction on access to a lawyer.

120. There has therefore been no violation of Article 6 §§ 1 and 3 (c) of the Convention.'

Interessanti hija l-joint dissenting opinion tal-Imhallfin **Serghides u Pinto de Albuquerque** fejn fost kunsiderazzjonijiet ohra, ikkunsidraw li:

> *'10. In any event, we are of the view that the right to a lawyer at the pre-trial stage does not hinge, in any way or form, on the state of vulnerability of the defendant. Nothing in the Convention makes the Article 6 § 3 (c) right dependent on such vulnerability. Such an abusive and restrictive interpretation of that right contradicts its essence. Every defendant, vulnerable or not, has a right, at the pre-trial stage, to a lawyer who will advise him or her on the defence strategy to be followed.*
>
> *11. Secondly, the majority state that "The applicant did not allege, either before the domestic courts or before [the Court], that the Police had exerted any pressure on him, nor that the evidence obtained had been in violation of another Convention provision"*[30]
>
> *12. We disagree with this argument. The fact that a defendant has not been pressured by the police does not limit his or her right to a lawyer. Legal assistance in a criminal procedure is indispensable not only to counter pressure by the police or any other evidence obtained in violation of the Convention, but to define a strategy for the defence and adapt it to every incident throughout the entire proceedings. The police are expected to act lawfully, regardless of the manner in which a defendant presents his or her defence, with or without the benefit of legal assistance. The one has simply nothing to do with the other. Lawful conduct by the police is not a valuable argument on which to restrict the exercise of a Convention right by the defence. Ultimately, this argument by the majority reflects a very restrictive conception of the role of the lawyer in criminal procedure.*

[30] § 111 of the present judgment. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegh il-pagna enumerata hmistax (15) fil-joint dissenting opinion tas-sentenza citata)

13. Thirdly, the majority state that "in the present case, the applicant was informed
repeatedly in a sufficiently explicit manner of his right to remain silent and the privilege against self-incrimination"22.

14. Again, we cannot accept this argument. The right to remain silent is not interchangeable with the right to a lawyer. These are two very different rights. Legal assistance at the pre-trial stage of a criminal procedure is essential to inform the defendant of the advantages and disadvantages, from the perspective of the defence strategy, of speaking out or remaining silent. In other words, the right to a lawyer is instrumental in effective protection of the right to remain silent (and of the privilege against self-incrimination).

15. In short, the fact that the applicant was informed of his right to remain silent if he so desired and the fact that the applicant did not claim that any pressure was exerted on him have nothing to do with his procedural right under Article 6 § 3 (c) of the Convention to have access to a lawyer. Those facts are irrelevant for the purpose of curing the breach of this right.

In our view, it is a fundamental mistake at stage two not to take seriously into account the finding of stage one, especially when the test applied should be a very strict scrutiny. Otherwise, what is the point of having two stages!?'

Illi l-izvillup fl-interpretazzjonijiet dwar il-jedd ta' smiegh xieraq kif moghtija mill-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fosthom fis-sentenzi sucitati fl-ismijiet

'Beuze vs Belgium'[31] moghtija mill-Grand Chamber u s-sentenza tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fl-ismijiet **'Farrugia vs. Malta'** [32] gia gie rifless fil-pozizzjoni li l-Qorti Kostituzzjonali u l-Prim'Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) qeghdin jiehdu meta jikkunsidraw jekk kienx hemm ksur tal-jedd ta' smiegh xieraq. Jirrizulta li hemm zvillup fis-sens li l-fatt li stqarrija tkun ittiehdet minghajr il-prezenza tal-Avukat skont dawn l-ahhar sentenzi mhumiex awtomatikament jigu kkunsidrati bhala li jiksru d-dritt ghal smiegh xieraq izda qieghed jittiehed kont tal-proceduri fit-totalita' taghhom sabiex jigi determinat jekk kienx hemm lezzjoni o meno tad-dritt ghal smiegh xieraq.

Il-Qorti ghandha quddiemha kawza li sejra tibda tinstema minn guri u ghalhekk ma ghandhiex sitwazzjoni bhal kif il-Qorti Kostituzzjonali jew il-Prim'Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) xi drabi jkollhom quddiemhom u cioe' meta in segwitu ta' sentenza *res judicata,* il-Qorti tigi mitluba biex tistharreg jekk kienx hemm vjolazzjoni ghad-dritt ghal smiegh xieraq minhabba stqarrija rilaxxata minghajr il-prezenza ta' Avukat u fejn f'dik ic-cirkostanza skont dak deciz ricentement mill-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem, il-Qrati ghandhom jaghmlu ezercizzju ta' 'overall fairness' tal-proceduri biex jiddeterminaw jekk kienx hemm lezjoni.

Din il-kawza in segwitu tal-kumpilazzjoni, sejra tibda tinstema minn guri u ghalhekk din il-Qorti qieghda tintalab sabiex tiddeciedi din l-eccezzjoni preliminari u cioe' jekk l-istqarrija rilaxxata minghajr il-prezenza ta' Avukat hijiex ammissibli. L-akkuzat jibbaza din l-eccezzjoni preliminari fuq il-premessa li kien hemm lezjoni tad-dritt fundamentali tieghu ghal smiegh xieraq tul proceduri kriminali mehuda kontra tieghu rizultat tal-fatt li ma kellux Avukat tal-ghazla tieghu jassistih matul

[31] Deciza mill-Grand Chamber tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fid-9 ta' Novembru, 2018 (Applikazzjoni numru: 71409/10)
[32] Deciza mill-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fl-4 ta' Gunju, 2019 u reza finali fis-7 ta' Ottubru, 2019 (Applikazzjoni numru: 63041/13)

ir-rilaxx tal-istqarriji. F'dan il-kaz partikolari l-akkuzat ma ikkomunikax ma' Avukat la qabel u lanqas matul it-tehid tal-istqarriji u dan ghaliex dawn gew rilaxxjati fi zmien meta l-ligi ma kintix tipprovdi ghad-dritt sabiex suspettat ikollu Avukat prezenti waqt it-tehid tal-istqarrija u ghalhekk f'kull stadju tal-investigazzjoni. Din il-Qorti mhijiex sejra tqis jekk kienx hemm lezjoni tad-dritt fundamentali tieghu ghal smiegh xieraq u dan stante li ma hijiex fil-kompetenza ta' din il-Qorti biex tqis dan izda sejra tiddeciedi jekk l-istqarriji tal-akkuzat ghandhomx tibqa' fl-atti u ghalhekk ghandhiex valur probatorju.

Din il-Qorti f'dan l-istadju thoss li ghandha taghmel referenza ghas-sentenza fl-ismijiet **<u>'Graziella Attard v. Avukat Ġenerali'</u>** [33]fejn ghalkemm il-kawza ma kinitx titratta biss stqarriji rilaxxata minghajr l-assistenza legali izda anke minghajr l-opportunita' li tikkomunika ma' Avukat tal-fiducja taghha qabel it-tehid tal-istqarrija, bhal fil-kaz odjern u il-Qorti Kostituzzjonali qieset li:

> *'10. Madankollu, billi ċ-ċirkostanzi fejn il-persuna interrogata tista' ma titħalliex tkellem avukat huma l-eċċezzjoni aktar milli r-regola, u din il- qorti għandha s-setgħa li tagħti rimedju fejn issib li disposizzjoni li tħares dritt fondamentali mhux biss "qiegħda tiġi" iżda wkoll meta "tkun x'aktarx sejra tiġi miksura", din il-qorti hija tal-fehma, kif osservat fissentenza mogħtija fl-24 ta' Ġunju 2016 fl-ismijiet Malcolm Said v. Avukat Ġenerali27, illi ma jkunx għaqli – partikolarment fid-dawl ta' inkonsistenzi fis-sentenzi tal-Qorti Ewropea li joħloq element ta' imprevedibilità, kif jixhdu l-posizzjonijiet konfliġġenti li ħadet fil-każ ta' Borg u f'dak ta' Beuze – illi l-proċess kriminali jitħalla jitkompla bil-produzzjoni tal-istqarrija mogħtija mill-attriċi lill-pulizija għaliex tqis illi, fiċ-ċirkostanzi, in-nuqqas ta' għajnuna ta' avukat ma kienx*

[33] Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fis-27 ta' Settembru, 2019 (Rikors mahluf numru: 83/2016 LSO)

nuqqas li ma jista' jkollu ebda konsegwenza ta' preġudizzju għall-attriċi, aktar u aktar meta fl-istqarrija ammettiet sehma fir-reat.

11. Għaldaqstant tipprovdi dwar dan l-aggravju tal-avukat Ġenerali billi tgħid illi, għalkemm ma seħħ ebda ksur tal-jedd tal-attriċi għal smigħ xieraq meta tteħditilha stqarrija, madankollu dik l-istqarrija ma għand- hiex tibqa' fl-inkartament tal-kawża kontriha.'

L-istess Qorti qieset li:

'18. Il-qorti tqis illi l-ordni li l-istqarrija titneħħa mill-inkartament, aktar milli rimedju għal ksur li, wara kollox, għadu ma seħħx, huwa garanzija tal- integrità tal-proċess u wkoll fl-interess pubbliku, biex ma jiġrix l- proċess kontra l-attriċi jkollu jitħassar wara li jintemm, b'ħela ta' ħin u riżorsi, li tkun forma oħra ta' inġustizzja għax il-liġijiet għandhom iħarsu mhux biss lil min hu mixli b'reat iżda wkoll lil min jista' jkun vittma ta' reat.

19. Il-qorti għalhekk terġa' ttenni li ma jkunx għaqli li jsir użu mill-istqarrija waqt il-proċess kriminali, u għal din ir-raġuni tiċħad ukoll dan l-aħħar aggravju.' Illi bis-sahha tat-trasposizzjoni tad-'Direttiva 2013/48/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-22 ta' Ottubru 2013 dwar id-dritt ta' aċċess għas-servizzi ta' avukat fi proċedimenti kriminali u fi proċedimenti ta' mandat ta' arrest Ewropew, u dwar id-dritt li tiġi infurmata parti terza dwar iċ-ċaħda tal-libertà u d-dritt għal komunikazzjoni ma' partijiet terzi u mal-awtoritajiet konsulari, matul iċ-ċaħda tal- libertà' fil-Ligi ta' Malta li sehhet wara li l-akkuzat irrilaxxa l-istqarrija tieghu, kien hemm tibdil sostanzjali f'dak li d-dritt ta' access ghal

Avukat fi proceduri Kriminali kien jinkludi. L-artikolu 3 ta' din id-Direttiva jipprovdi:

'Id-dritt ta' aċċess għas-servizzi ta' avukat fi proċedimenti kriminali

1. *L-Istati Membri għandhom jiżguraw li l-persuni suspettati u akkużati jkollhom id-dritt ta' aċċess għas-servizzi ta' avukat f'ħin u b'mod li l-persuni konċernati jkunu jistgħu jeżerċitaw d-drittijiet tagħhom ta' difiża b'mod prattiku u b'mod effettiv.*

2. Il-persuni suspettati jew akkużati għandu jkollhom aċċess għas-servizzi ta' avukat mingħajr dewmien żejjed. Fi kwalunkwe każ, il-persuni suspettati jew akkużati għandu jkollhom id-dritt ta' aċċess għas-servizzi ta' avukat mill-mument l-aktar qrib minn dawn li ġejjin:

(a) qabel ma jiġu interrogati mill-pulizija jew minn awtorità oħra tal-infurzar tal-liġi jew ġudizzjarja;

(b) mat-twettiq minn awtorità ta' investigazzjoni jew awtorità kompetenti oħra ta' att investigattivi jew att ieħor ta' ġbir ta' provi skont il-punt (c) tal-paragrafu 3;

(c) mingħajr dewmien żejjed wara ċ-ċaħda tal-libertà;

(d) fejn ġew imħarrka biex jidhru quddiem qorti li għandha ġurisdizzjoni f'materji kriminali, fi żmien debitu qabel ma jidhru quddiem dik il-qorti.

3. Id-dritt ta' aċċess għas-servizzi ta' avukat għandu jimplika dan li ġej:

(a) L-Istati Membri għandhom jiżguraw li persuna suspettata jew akkużata jkollha d-dritt li tiltaqa' fil-privat u tikkomunika mal-avukat li jirrappreżentaha, inkluż qabel interrogazzjoni mill-pulizija jew minn awtorità oħra tal-infurzar tal-liġi jew awtoritàġudizzjarja;

(b) L-Istati Membri għandhom jiżguraw li l-persuna suspettata jew akkużata jkollha d-dritt li l-avukat tagħha jkun preżenti u jipparteċipa b'mod effettiv meta hija tiġi interrogata. Tali parteċipazzjoni għandha tkun konformi mal-proċeduri taħt il-liġi nazzjonali, dment li tali proċeduri ma jippreġudikawx l-eżerċizzju effettiv u l-essenza tad-dritt konċernat. Fejn avukat jipparteċipa matul interrogazzjoni, il-fatt li saret tali parteċipazzjoni għandu jiġi rreġistrat bl-użu tal-proċedura ta' reġistrar f'konformità mal-liġi tal-Istat Membru konċernat;

(c) għandhom, minn tal-inqas, ikollhom id-dritt li l-avukat tagħhom jattendi għall-avvenimenti investigattivi jew l-attita' ġbir ta' provi li ġejjin,fejn dawk l-atti huma previsti fil-liġi nazzjonali u jekk il-persuna suspettata jew akkużata hija meħtieġa jew permessa li tattendi l-att konċernat:

(i) ringieli ta´persuni għall-identifikazzjoni;

(ii) konfrontazzjonijiet;

(iii) rikostruzzjonijiet sperimentali tax-xena tar-reat kriminali.

4. L-Istati Membri għandhom jimpenjaw ruħhom li jagħmlu l-informazzjoni ġenerali disponibbli biex jagħmluha faċli għall- persuni suspettati jew akkużati li jsibu avukat.

Minkejja d-dispożizzjonijiet tal-liġi nazzjonali dwar il-preżenza obbligatorja ta' avukat, l-Istati Membri għandhom jagħmlu l-arranġamenti meħtieġa biex jiżguraw li l-persuni suspettati jew akkużati li jinċaħdu mil-libertàtagħhom ikunu f'pożizzjoni li jeżerċitaw b'mod effettiv id-dritt tagħhom ta' aċċess għas- servizzi ta' avukat, sakemm ma jkunux irrinunzjaw dak id- dritt f'konformitàmal-Artikolu 9.

5. Huwa f'ċirkostanzi eċċezzjonali u biss fl-istadju ta' qabel il- kawża li l-Istati Membri jistgħu jidderogaw temporanjament mill-applikazzjoni tal-punt (c) tal-paragrafu 2 fejn id-distanza ġeografikament 'il bogħod ta' persuna suspettata jew akkużata tagħmilha impossibbli li jiġi żgurat id-dritt ta' aċċess għas- servizzi ta' avukat mingħajr dewmien żejjed wara li persuna tkun inċaħdet mil-libertàtagħha.

6. F'ċirkostanzi eċċezzjonali u biss fl-istadju ta' qabel il- kawża, l-Istati Membri jistgħu jidderogaw temporanjament mill-applikazzjoni tad-drittijiet previsti fil-paragrafu 3 sakemm dan ikun iġġustifikat fiċ-ċirkostanzi partikolari tal-każ, abbażi ta' waħda mir-raġunijiet konvinċenti li ġejjin:

(a) fejn hemm ħtieġa urġenti li jkunu evitati konsegwenzi negattivi serji għall-ħajja, il-libertàjew l-integritàfiżika ta' persuna;

(b) fejn l-azzjoni immedjata mill-awtoritajiet investigattivi tkun essenzjali biex jiġu evitati li l-proċedimenti kriminali jiġu pperikolati b'mod sostanzjali.' (Emfazi u sottolinear mizjud minn din il-Qorti.)

Prezentament, is-subartikoli (1) u (2) tal-artikolu 355AUA tal-Kapitolu 9 tal-Ligijiet ta' Malta jipprovdu s-segwenti:

'(1) Il-persuna suspettata jew akkużata għandu jkollha d-dritt ta' aċċess għal avukat fil-ħin u b'tali mod li jħalliha teżerċita d-drittijiet ta' difiża tagħha b'mod prattiku u effettiv.

(2) Il-persuna suspettata jew akkużata għandu jkollha aċċess għal avukat mingħajr ebda dewmien. Fi kwalunkwe eventwalità, il-persuna suspettata jew akkużata għandu jkollha aċċess għal avukat mill-mument li sseħħ l-ewwel waħda minn dawn il-ġrajjiet:

(a) qabel ma tkun interrogata mill-Pulizija Eżekuttiva jew minn awtorità oħra għall-infurzar tal-liġi jew awtorità ġudizzjarja fir-rigward tat-twettiq ta' reat kriminali;

(b) mat-twettiq minn awtoritajiet investigattivi jew awtoritajiet kompetenti oħra ta´ xi att ta´ natura investigattiva jew att ta´ kollezzjoni ta´ evidenza oħra skont is-subartikolu (8)(e);

(ċ) mingħajr ebda dewmien wara li tkun ġiet imċaħħda l-libertà;

(d) meta tkun ġiet imħarrka sabiex tidher quddiem qorti ligħandha ġurisdizzjoni f'materji kriminali, f'qasir żmien qabel ma titressaq quddiem dik il-qorti.'

Filwaqt li l-artikolu 355AUA(8) tal-Kapitolu 9 tal-Ligijiet ta' Malta umbghad jaqra:

'Id-dritt ta' aċċess għal avukat għandu jfisser dan li ġej:

(a) il-persuna suspettata jew akkużata, jekk tkun għażlet li teżerċita d-dritt tagħha għall-assistenza legali, u l-avukat tagħha, għandhom ikunu infurmati bl-allegat reat li għalih il-persuna suspettata jew akkużata ser tkun interrogata. Dik l-informazzjoni għandha tingħata lill-persuna suspettata jew akkużata qabel ma tibda l-interrogazzjoni, liema ħin m'għandux ikun inqas minn siegħa qabel ma tibda l-interrogazzjoni;

(b) il-persuna suspettata jew akkużata għandu jkollha d-dritt li tiltaqa' u tikkomunika fil-privat mal-avukat li jirrappreżentaha, inkluż interrogazzjoni minn qabel mill-pulizija jew minn awtorità oħra ta' infurzar tal-liġi jew awtorità ġudizzjarja;

(ċ) il-persuna suspettata jew akkużata għandu jkollha d-dritt li l-avukat tagħha jkun preżenti u jipparteċipa b'mod effettiv fl-interrogazzjoni. Dik il-parteċipazzjoni tista' tiġi regolata skont proċeduri li l-Ministru responsabbli għall-Ġustizzja jista' jistabbilixxi permezz ta' regolamenti, hekk iżda li dawk il-proċeduri ma jippreġudikawx l-eżerċizzju effettiv u l-essenza ta' dak id-dritt konċernat. Meta avukat jipparteċipa fl-interrogazzjoni, il-fatt li kien hemm dik il-parteċipazzjoni għandu jkun irreġistrat permezz tal-użu fejn, fl-opinjoni tal-intervistatur, hu possibbli ta' mezzi awdjoviżwali skont il-paragrafu

(d):Iżda d-dritt tal-avukat li jipparteċipa b'mod effettiv ma għandux jinftiehem bħala dritt tal-avukat li jostakola l- interrogazzjoni jew li jissuġġerixxi tweġibiet jew reazzjonijiet oħra għall-interrogazzjoni u kull mistoqsija jew rimarka oħra mill-avukat għandha, ħlief f'ċirkostanzi eċċezzjonali, issir wara li l-Pulizija Eżekuttiva jew awtorità oħra

investigattiva jew awtorità ġudizzjarja jkunu ddikjaraw li ma għandhomx aktar mistoqsijiet;

(d) l-interrogazzjoni, it-tweġibiet kollha li jingħataw għaliha u l-proċeduri kollha relatati mal-interrogazzjoni tal-persuna suspettata jew akkużata, għandhom fejn, flopinjoni tal-intervistatur, hu possibbli jkunu rrekordjati b'mezzi awdjoviżwali u f'dak il-każ għandha tingħata kopja tagħhom lill-persuna suspettata jew akkużata wara li tkun intemmet l-interrogazzjoni. Kwalunkwe recording għandu jkun ammissibbli bħala prova, sakemm il-persuna suspettata jew akkużata ma tallegax u ma tagħtix prova li r-recording mhuwiex ir-recording oriġinali u li dan ġie mbagħbas. M'hemmx għalfejn issir traskrizzjoni tar-recording meta tkun użata fi proċeduri fil-qorti tal-ġustizzja ta' ġurisdizzjoni kriminali,
lanqas ma hemm bżonn tal-firma tal-persuna suspettata jew akkużata f'dikjarazzjoni bil-miktub li tkun saret wara l-konklużjoni tal-interrogazzjoni ġaladarba l-mistoqsijiet u t-tweġibiet kollha, jekk hemm, ikunu ġew irrekordjati fuq mezzi awdjoviżwali;

(e) il-persuna suspettata jew akkużata għandu jkollha d-dritt li l-avukat tagħha jattendi għall-atti investigattivi jew ġbir ta' evidenza jekk il-persuna suspettata jew akkużata jeħtiġilha jew ġiet permessa li tattendi għall-att konċernat:

(i) *ringiela ta' persuni suspettati għal finijiet ta'identifikazzjoni;*

(ii) konfrontazzjonijiet;

(iii) rikostruzzjonijiet tax-xena tad-delitt. (Emfazi u sottolinear mizjud minn din il-Qorti.)

F'dan il-kaz mhux biss l-akkuzat ma kienx assistit min avukat **waqt** ir-rilaxx taz-zewg stqarrijiet CP 1 u CP 2 u tar-recording dok CP izda **lanqas** tali dritt ma kien jezisti statutorjament ghaz-zmien qabel ma is-suspettat illum l-akkzuat odjern tkellem mal- ufficcjal investigattiv. Il-Qorti Kostituzzjonali fil-gudizzju ghaqli taghha fis-sentenza fuq rapportata moghtija fit-22 ta' Frar 2013 fl-ismijiet Republika ta' Malta vs Carmleo Camilleri tat bhala raguni ghaliex ma sabitx nuqqas ta' smiegh xieraq (minkejja li ma kienx hemm assistenza legali) l-fatt li bejn iz-zmien meta l-akkzuat kien gie mitkellem f'Otubru 2005 u z-zmien meta irrilaxja l-sitqarrijiet tieghu f' April 2006 kien ghadda certu zmien fejn allura suppost filf-ehma taghha l-akkuzat kellu jkun jaf li kien qed jigi mitkellem bhala supsettat fil-mument meta irrilaxxja l-istqarrijiet tieghu u ghalhekk messu tkellem ma avukat qabel ma attenda l-ghssa volontarjametn biex jirrilaxxja iz-eg stqarrijiet.

Ma din l-asserzjoni pero din il-Qorti ma taqbilx ghaliex dan id-dritt huwa dritt li ghandu jigi moghti lil kul suspettat independemtement jekk jafx li hu suspettat jew le u f'dan il-kaz aktar u aktar meta jirrizulta li l-akkzuat ghandu IQ baxx ta' IQ u ghalhekk ma setgha jasal ghall-ebda konkluzjoni dwar l-istat tieghu. Tant huwa importanti dan id-dritt li l-legislatur haseb li meta is-suspettat ma jridx dan id-dritt huwa ghandu sahansitra jiffirma waiver f'dan ir-rigward. Jinghad hawnhekk ukoll li anke l-Qorti Ewropeja tad-drittijiet tal-Bniedem tghid fis-sentenzi taghha li tali *waiver* ghandu ukoll jigi spjegat lis-suspettat u dan sabiex jifhem sew li qed jirrinunzja ghal dritt tieghu. Il-Kodici Kriminalli ukoll jipprovdi ghal tali waiver fl-artikolu 355Au (6) meta jipprovdi s-segwenti:-

> *Meta l-persuna miżmuma tagħżel li ma tfittixx assistenza legali l-Pulizija Eżekuttiva, l-uffiċjal li jkun qiegħed jinvestiga jew kull awtorità oħra għall-infurzar tal-liġi jew awtorità ġudizzjarja*

għandhom jirrekordjaw dan il-fatt bil-miktub fil-preżenza ta' żewġ xhieda u malli jsir dan tibda l-interrogazzjoni minnufih.

F'dan il-kaz ma kien hem xejn minn dan. Din il-Qorti tfakkar lill-prosekuzzjoni dwar dak li jiddisponi l-artikolu 355AU(1) tal- Kodici Kriminali fir rigward tad-dritt ta' assistenza legali u cioe is-egwenti:-

Dan is-Sub-titolu japplika għal persuni jew għal persuni akkużati fi proċeduri kriminali mill-ħin li jkunu mgħarrfa mill-Pulizija Eżekuttiva jew minn awtorità oħra għall-infurzar tal-liġi jew awtorità ġudizzjarja, permezz ta' notifika uffiċjali jew xort'oħra, li huma suspettati jew akkużati li kkommettew reat kriminali, u irrispettivament jekk ġewx imċaħħda mil-libertà jew le

F'dan il-kaz din il-Qorti hadet in kosndierazzjoni uhud mir-rakkomadnazzjonijiet solevatai fis-sentenza Beuze vs Belgium. Rat li fiz-zmien meta gew rilaxxjati iz-zewg stqarrijiet CP1 u CP2 statutorjament Malta ma kien hemm l-ebda dispost legali sabiex idnagat jigi assistit minn assistenza legali filwaqt li jkun qed jigi interrogat. Rat li dan il-kaz ser jigi gudikat minn gurija maghmula minn nies komuni ta' intelligenza mhux legali, rat li l-akkuzat huwa persuna vulnerabbli u cioe pesuna b IQ ta' 50 li isofri min slight mental retardation u single mindedness. Rat li l-fedina penali tieghu hija wahda netta u ghalhekk ma kellux esperjenzi mal-investigazzjonijiet maghmula minn ufficcjali pubblici.

Din il-Qorti tqis ghalhekk li filwaqt li ma hija bl-ebda mod tikkunsidra t-tehid tal-istqarrija minghajr prezenza tal-Avukat bhala leziva tad-dritt ta' smiegh xieraq, tqis izda illi gialadarba l-proceduri ghadhom ma ntemmux anzi ghadu ser jinstema' l-guri, u stante li l-kontenut tal-istqarriji rilaxxati fis-6 u 7 ta'

April 2006 (fol. 35 Vol 1 et seq) jistghu jkollhom impatt fuq il-process kriminali, ma jkunx ghaqli jekk l-istqarriji tal-akkuzat li ttiehdu minghajr il-prezenza ta' Avukat jinzamm fil-process u cioe' li jkollhom valur probatorju b'riskju li l-process ikollu jithassar wara li jintemm jew li aktar il-quddiem l-istqarriji jigu sfilzati wara li l-provi jkunu maghluqa bi pregudizzju ghal-partijiet kollha. Dan qieghed jinghad ukoll in vista ta' dissenting opinions ta' Imhallfin li ma qablux ma dak deciz mill-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem jew mal-Grand Chamber.

Ghalhekk ma jistax jinghad li l-interpretazzjoni dwar jekk stqarrijiet mehuda minghajr il-prezenza ta' Avukat jilledux jew le id-dritt ghal smiegh xieraq hija kristalizzata.

Din il-Qorti hija tal-fehma li minkejja li l-izvillup gurisprudenzjali jaghti x'jifhem li sabiex jigi deciz jekk kienx hemm vjolazzjoni tad-dritt tas-smiegh xieraq irid jittiehed kont tal-process kollu u ghalhekk il-fatt wahdu li stqarrija tkun ittiehdet minghajr il-prezenza tal-Avukat illum il-gurnata qieghed jigi interpretat bhala li ma jfissirx awtomatikament li jkun hemm lezjoni tad-dritt ghal smiegh xieraq, gialadarba dan il-guri ghadu ser jibda jinstema', din il-Qorti hija tal-fehma li fl-interess tal-gustizzja u l-integrita tal-process, ghandha tordna l-isfilz tal-istqarriji rilaxxata mill-akkuzat. Dwar id-document CP ukoll Tordna li dan jigi sfilzat statne li ma jammotnax ghal prova ammissibli stante li dan id-dokument ma jikkonsistix fi stqarrija ta' akkuzat izda riassunt maghmul mil-ufficcjal prosekutur.

Ghalhekk din il-Qorti qieghda tilqa' l-eccezzjoni ulterjuri tal-akkzuat u qieghda ghalhekk tiddikjara l-istqarriji tas-6 u 7 ta' April 2006 rilaxxati mill-akkuzat immarkat bhala Dok CP 1 u CP 2 li jinsab a fol 35 sa 42 tal-atti tal-Kumpilazzjoni flimkien mar-recording mmarkat bhala dok CP esebit fl-atti a

fol. 60 flimkien mat-traskrizzjoni tieghu li tinsab fl-atti a fol. 61 *et seq* bhala inammissibli u qieghda ghalhekk tordna l-isfilz taghhom.

Consuelo Scerri Herrera

Imhallef